

KNJIŽEVNE

NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Godina X. Nova serija, br. 100

BEOGRAD, 28 AVGUST 1959

Cena 30 din

Čedomir MINDEROVIC

UZ JEDAN DATUM NAŠEG LISTA

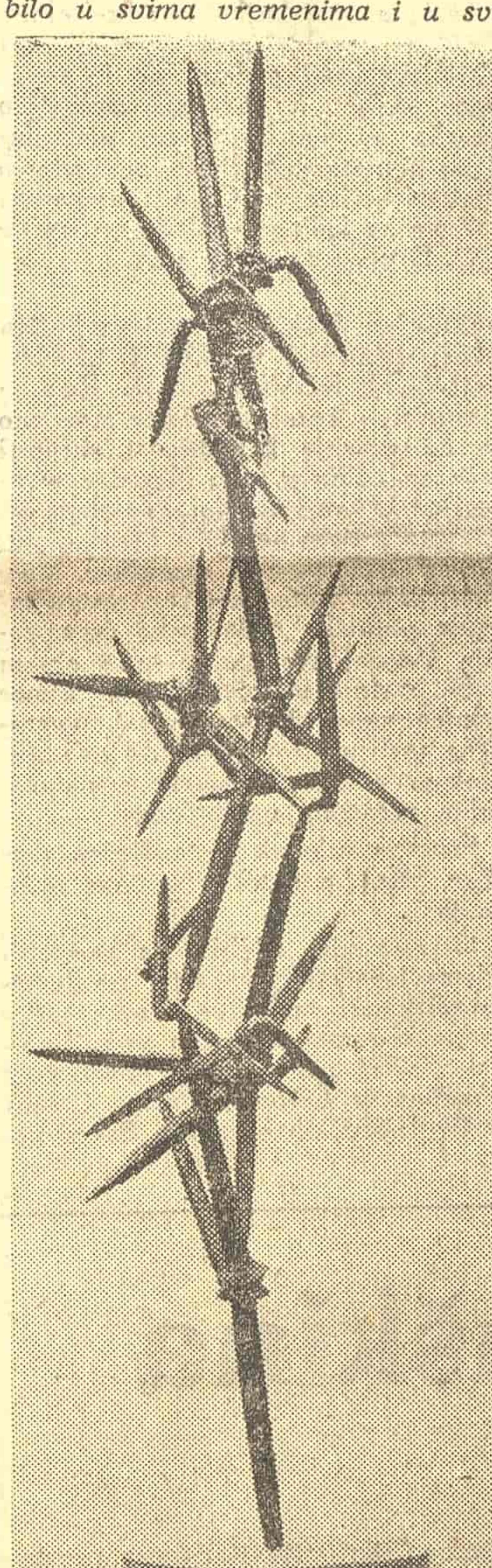
(STO BROJEVA NOVE SERIJE)

Istaknuto je mnogo puta i na mnogim mestima da „Književne novine“ imaju već tradiciju u našem kulturnom, naročito književnom životu. Ta tradicija je neosporna. Ta tradicija je i pored svih, nesumnjivih, povremeni slabosti lista, jedna sigurna i stvaračka teokvina u opštem razvijetu našeg kulturnog i javnog života. Ni organ Saveza, ni organ Udrženja, ni organ grupe književnika — „Književne novine“ su, danas više nego ikad, opštajugoslavenski list, list u kome saraduju pisci i kulturni radnici Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Mađedonije i Crne Gore, list koji je okupio s tone saradnika iz svih krajeva naše zemlje, list čiji je tiraž npr. više od tri puta veći od tiraža sva tri beogradsku književnu časopisa, list koji, boreći se protiv štetnog, nazadnog lokalnog učaurivanja, najelishodnije ostvaruje, u svome domenu, osnovne principe kulturne politike Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije.

Bilo bi, međutim, sasvim nedovoljno da danas, u ovoj jubilarnoj prilici — povodom ovog, stotog, broja „Književnih novina“ u novoj seriji, ostanemo samo na opštim konstatacijama o tradiciji, opštajugoslavenskoj strukturi saradnje u „Književnim novinama“ itd. Za moljen od drugova iz redakcije da za ovaj broj napišem nekoliko uvodnih reči, zahvaljujući im i ovim putem na počasti koju su mi time ukazali, u meni su odjednom oživele sećanja, pre svega, na otpore koje su „Književne novine“ imale da savladaju još u danima kada smo ih osnivali, pre svih serija — pre više od jedne decenije, na sve manje-više dramatične momente i tegobne peripetije kroz koje su „Književne novine“ prolazile iz serije u seriju u ranijoj i bliskoj prošlosti a koje su ostale iz nas.

Ti otpori i te tegobe su prošlost — jedna stranica u istoriji našeg javnog i kulturnog života i razvitka. To ne znači da otpora i tegobnih peripetija neće biti i dale, u budućnosti, različitog karaktera, kao što ne znači da će samo dobrom voljom uredništva-redakcije i saradnika „Književnih novina“ iščeznuti povremene slabosti i nedostaci lista. Tu uredništvo očekuje i pomoći, primedbe i sugestije, kao i do sada, naše široke kulturne javnosti. Ali svest o tome delovace nesumnjivo da dobra volja uredništva-redakcije i mnogobrojnih saradnika „Književnih novina“ bude efikasnija i plodotvornija, da „Književne novine“ ne samo zadrže svoje ugledno mesto u našem javnom i kulturnom životu, nego i da to mesto i funkciju budu još vidljiviji i znacajniji; razume se, bez pretencija na isključivost tog mesta i funkcije nego obrnuto — sa željom da potstavljam aktivnost i drugim, već postojeci obliku našeg kulturnog odnosno književnog života svim svojim mogućnostima, kao što su npr. „Književna tribina“ u Zagrebu, desetine naših književnih časopisa i desetine naših izdavačkih predstava u svima našim republikama, itd., i da, istovremeno, doprinesem što je više moguće nastajanju i učvršćivanju novih oblika i institucija kulturnog života kod nas.

U „Uvodnim napomenama“ prvog broja „Književnih novina“ (jоš 1954) već je rečeno da list „nedvosmisleno želi da se odvoji od svih i svakakvih bivših, i eventualnih budućih pokušaja da se pretvoriti u organ bilokalne grupe sa isključivim i uskim ciljevima i programom što, opet, ne znači da redakcija smatra da bi postojanje grupa na zaista principijelni osnovama bilo štetno po ravnju našeg književnog života“. I da lje: „Bogatstvo formi u kojima se ispoljava naš savremeni život, a samim tim i bogatstvo formi u književnosti i umetnosti nameću ka imperativ omogućavanje širokog stolice ispoljavanja raznih mi-

NINO FRANKINO: VANVREMENSKA
ma sredinama i čega će biti u svima vremenima i u svima sredinama pa je bilo i od 1954 do danas i biće i ubuduće u različitim oblicima, ne treba to da nas spriječi da uvedne napomene“ usvojimo i danas.

Suština i duh tog teksta, iako nerazradjenog u potpunoj meri, dobiti su svoju načinu potvrdu u jednoj tekovini razvitka savremene markističke misli čiji značaj, i kod nas i u svetu, iz dana u dan, iz godine u godinu, sve više raste, u jednom od najsvetlijih dokumenata i stvaračkih dometa naše Narodne revolucije, u suštini, duhu i slovu Programa našeg Saveza komunista:

„Takovom političkom i u takvim društvenim uslovima koji se pod rukovodstvom Saveza komunista ostanjuje kod nas — osloboda se i izrasta čovekova ličnost, ličnost gradinama socijalističke Jugoslavije, izrasta humani odnos prema ljudima i medju ljudima, ostvaruje se socijalistički humanizam; pojavi stolice dobiva konkretan sadržaj i konkretno ostvarenje, za razliku od apstraktne, kognitivističkih odnosima uslovljenih i time ograničenih, stolice u buržaškom društvu; stvaraju se uslovi za pažljivo odnos prema svačijem mišljenju, jer će pojedinačna mišljenja, sa jačanjem materijalne osnove socijalizma prazni ljudi, sasvim prazni. Ali za razliku od naivnog ruskog dendija nju ne zanima izjava: »jer

nje hipokritske, umrtvoljujuće harmonije koja je ustvari uvek svoja sopstvena suprotnost. „Književne novine“ treba da, u duhu Programa SKJ, čine ono što su činile do sada u novoj seriji — da okupljaju ljudje istine i stvaračke slobode, bez obzira na sve druge kategorije, a umetnička istina i stvaračka sloboda neodvojivo su deo, organski su deo pravog umetničkog poduhvata i dometa i nespovijet su sa svim onim što je antemocijonalno, mehaničko, konvencionalno, sa svim onim što apsolutizuje, konservira i petrificira već postojeće.“

I dalje:

„Idejna borba Saveza komunista Jugoslavije ubrzava razvitak ideje nadgradnje i doprinosi oslobođenju, jalovih i ličnih napada i diskusija, jalovih i ličnih napada i ličnih razračunavanja“ — čega je bilo u svima vremenima i u svim nauka i umetnost utoliko više odgojavajući stvarni interesima društvenog napretka učinko se, svaka na svoj način i svojim sredstvima, smještaje predaju traženju i otkrivanju istine o prirodi i društvu, o čoveku kao društvenom biću, o odnosima čoveka prema složenim problemima prirode, ljudskog društva i samog čoveka u svoj njegovoj duhovnoj strukturi — Savez komunista Jugoslavije se zalaže za stvarnu slobodu stvaračta u nauci i u umetnosti. Polazeći od društvene uslovljenosti i velike uloge nauke i umetnosti u društvu, on ujedno odbacuje svaku pragmatističku i zapažavanje markističkih pogleda na ulogu nauke i umetnosti u društvu i svaku pretvarjanje nauke i umetnosti u isključivo sredstvo dnevno-političkih interesa“.

„Istina i stvaračka sloboda“ — tako bi se možda mogla formulirati deviza „Književnih novina“. Ali od reči da dela put nije uvek sasvim lak. Tu notorno istinu znaju, razume se, ne samo moji drugovi iz uredništva-redakcije, nego i široki krug saradnika „Književnih novina“, i naši čitaoci koji su velikim interesovanjem prate sve peripetije sudbine „Književnih novina“, još od dana njihovog osnivanja.

Radi se o tome da devizu „Istina i stvaračka sloboda“ što uspešnije ostvarujemo. To, po mom mišljenju, nikako ne znači i ne treba da znači neku atmosferu, ili koncepcije „neutralnosti“ a još manje, kad se već služim tim prevažno političkim terminima, neku vrstu degradirajuće, korumpitivne koegzistencije ili još ma-

Pred uredništvom nisu laki zadaci. Jedna od osnovnih namera je, npr. da „Književne novine“ umesto petnaestodnevnog — postanu nedeljni list. Ali, ističući ovom prilikom značaj dosadašnje materialne pomoći kako naših društvenih tela tako i podršku i zainteresovanju naše kulturne javnosti za „Književne novine“, jedni list svoje vrste u našoj zemlji, uredništvo je uvereno da će, sukcesivno, sve probleme koje prednega postavlja buran i plodonosan razvitak našeg kulturnog života rešavati sve uspešnije.

MALI ESEJ

TRAJANJE NEMOĆNIH NARCISA

»Zar Vas ne interesuje baš ništa osim stihova? — Upitao sam ga najzad, skoro nehotično.

— Nas ne zanima ništa osim stihova. Jer mi smo prazni ljudi, sasvim prazni.« (Aleksandar Blok: »Ruski dendi«).

Treba se svakako o jednom sporazumeti: nije bitno da li je ruski poetski dendi zaista odgovorio da ga interesuju samo stihovi, niti je bitno da li smo čoveka koga »ne zanima ništa osim stihova« zaista sreli. Važnija je okolnost da imamo utisak da smo sreli tu, odmah pored nas, svakodnevno one koji nesigurno misle da ih »ne zanima ništa osim stihova« ali koji će se uzdržati od izjave: »Jer mi smo prazni ljudi, sasvim prazni«. Da li smo se suočili i govorili sa onima koji su se dezinteresovani za sve osim poeziju, sasvim je malo važno, tačnije: nevažno. Više je bitno da se radi o dvostrukoj laži: oni koji misle da ih ništa ne zanima osim poezije, najčešće su zainteresovani za sve drugo nego poeziju. Oni koji misle da su pesnici ili da to mogu postati, pesnici ili slikari, svejedno, često u svakodnevnim i efemernim prilikama samo guču o lošem i dobrom oko sebe i u savremenoj umetničkoj produkciji; no, nije slučajno, oni najmanje imaju šta da kažu. Ti »apsolutni pesnici« u nižerazumskom smislu toga što znači biti »apsolutni pesnik« ne slučajno svoju antikreativnu afirmisu usmenim obećanjima svojih dometa u nekoj vrlo maglovitoj perspektivi, ili magistralnim poricanjem svoje okoline. Najčešće, kao da su na granici davanja izjave da bi bolje bilo da su se rodili pre sto ili posle sto godina, samo ne u vremenu u kome jesu.

Oprostite, zaboravio sam onu moju pozanicu koja usmeno osuduje politički konformizam nekih naših pisaca, koja sve »igre« zna i vidi, koja imaginarno piše obiman fiktivni epos o američkom savremenom romanu i izmišljenu knjigu o Isidori Sekulić i koja se sprema da, jasno, »jednog dana« potpuno poregne sve što je Marko Ristić napisao i ne-napisao, naravno... I nju ne zanima, misli ona, ništa osim duhovanja...

Ali za razliku od naivnog ruskog dendija nju ne zanima izjava: »jer

mi smo prazni ljudi, sasvim prazni.«

Ostaju im sanci njihovi o snazi i o punoći, i njihova: »ah«, »uh«,

Estetika i književna kritika

Kriterijumi ocene i ocene bez kriterijuma

Dr Mihailo MARKOVIĆ

U vezi s estetikom kod nas je izgleda sporno gotovo sve, čak i to da li nam je ona uopšte potrebna i, ako jeste, kakva je njena funkcija.

Broj skeptika s obzirom na potrebu i svru estetike kod nas nije mali, i ja se bojim da se u najnovije vreme još više poveća. Otpor estetici pružaju pre svega neki umetnici, pa čak i mnogi kritičari kojima bi ona bila prvenstveno potrebna. Jednim delom to se može objasnit jednom širokom rasprostranjenom sumnjom u umesnost svake racionalne refleksije i argumentacije o umetnosti. Naša književna kritika je najčešće impresionistička, ali je pritom hibridna i, umesto da se dosledno neguje kao umetnički rod (ako već odbija da bude naučno zasnovana), ona prestanato oscilira između literarne eseistike i opisa subjektivnih doživljaja kritičara, s jedne strane, i objektivne analize koja ustvari gravitira nauci s druge.

Koliko je, međutim, potrebna estetika videlo se najbolje baš u slučaju nedavnjeg spora oko nagrade Saveza pisaca Srbije. Sama ustanova nagrada, titula i raznih drugih društvenih priznanja i počasti prepočitavaju poštovanje nekih objektivnih literarnih vrednosti. Naravno, u svakom estetskom суду neizbežno je uključen i značajan element subjektivnog, on je delimično određen i ličnim ukusom i jednim možda neobjašnjivim afinitetom baš prema jednom određenom stilu, žanru, tematiku, izražajnoj formi, simbolici. Ali ko u davanju svog ličnog pečata želi da ide tako dalesko da pri tom zanemari svaki kriterijum koji bi mogao važiti i za druge (sto ne znači: apsolutno — za sve sredine i sva vremena) treba da dosledno izbegava da vanje mišljenja u svojstvu pretstavljanja društva i na svaki način treba da se uzdržava od svakog spora. Jer otok se možemo sporiti o ličnim ukusima, doživljajima, impresijama? Takođe pisac od toga može praviti dobru umetničku prozu ili gradu za psihologiju umetničke interpretacije. Stvarni sporovi su mogući samo o

Nastavak na 5 strani

»ništa ne valja« i »ja ču dati to i to...« Ostaju im njihova mala bezistaranska ili antibezistaranska mušičavog nervozna klanjanja fikcijama neke uopštene poezije i tobolj avangardističkim imperativima za poricanjem svega što je u njihovom vremenu i umetnost i neutralnost i politika i nepolitika i tradicija ali i buntovno neorganizovana pobuna. Trajanje nemoćnih Narcisa je nervozno, rastrzano, umorno ali uporno. Ako je spoljni znamenja obeleženo, a tu mislim na brade, na neurednost kao »stil«, odelna koja tako sračunato govore o jednoj toboljnoj širini i nonšalanci duha — o, ako je spoljni znamenje ono najočiglednije — »apsolutni pesnik« biće nam odveć jasan. Ali ako spoljni znamenje nije ni isti mah i podatak o duhovnoj praznini — učavanje »apsolutnog pesnika« biće teže i dosta komplikovano. No ni to nije u većoj meri bitno.

Više mi je stalo do toga da ovom prilikom (a zašto da ne?) pokazem verovanje u tako lako primetnu istinu da savremeno nervozno traganje za poezijom i samoobrambu da je poezija ono što jedan duh isključivo interesuje — jeste ništa drugo do puštačne návist na putu stvarne traganja za ličnom afirmacijom. Jer onaj koga danas stihovi suštinski, životno interesuju, zainteresovan je za zaista savremene pevanje i u njemu se glas njegov čuje; zato što je za poetsku reč vezan na jedan način kao što je vezan, na drugi način, za tekstove popularne nauke, za futsalke utakmice, godišnji odmor, muziku, svoju osamu, decu oko sebe, za svoj posao svakidašnji i sve ostale žive i najkonkretnije posebnosti života koje čine najširi kaleidoskop htenja, želja, totaliteta realnosti od koga je najdalja »apsolutna poezija« i kojoj je, u isti mah, najbliža kao najadekvatniji izraz totaliteta života u kome ne trajemo kao nemoćni Narcisi, ako je pesma atribut života našeg.

Pravog pesnika ne zanimaju samo stihovi. Sve ostalo pre stihova i posle stihova. Ništa odvojeno od poezije i ništa u vezi sa njom. Jer pravi pesnik nemoćan je da prizna da je prazan. U pravu jeako to ne prizna. Ali pravo na nepriznavanje sopstvene praznine, već samo one delimične, daju njegovim stihovima i to koliko ga zanima sve ono što je van stihova ali zato uslov poezije, nesumnjivo. POEZIJE koju stvaraju svi oni koji nisu nemoćni, nervozni, Narcisi.

Branko PEĆ

PISAC ILI SLEPI MIŠ

Mladen OLJAČA

Besmisleno je od pisca zahtevati da u jednom delu izrazi totalitet života (celovitost života), kao što je neumno tražiti od jednog cveta da ulepša vrt. Područje umetnosti je beskrajno, pa je beskrajna i raznovrnost (dakle i brojnost i relativnost) njihovih vidova i njihovih ostvarenja.

Prigovarati piscu, recimo, da u jednom delu nije izraziti bitnost revolucije, smešno je isto toliko kao i verovati da on o revoluciji ne može da stvari više od jednog dela.

Umetnost nije nauka, mada njen prilaz životu ponekad liči na nauku. Umetnost ne dokazuje, ona pokazuje. Umetnost ne istražuje, ona skida koprene. Pa i kad deluje istraživački, ona samo potvrđuje. Njeno potvrđivanje, naravno, nema smisla fotokopijom je niti bilokavkog odmeravanja. Ono je dublje, ono je punije, ono je raznovrsnije. Ono nikad nije totalno, ali ono je uvek lično.

Jedino se za umetnika može reći da stvarno ima oči. Osim slepa, svako može da gleda, ali samo pisac (umetnik) ume da posmatra. Ono što vidi umetnik, videli su možda i drugi, ali niko to nije video onako kao on. On posmatra, ali on ume i da dočara. On ume i da izmišlja. On ume da bude iskasanjen, obešen, kamenovan, zaklan, otoran, zadavljen, ispečen, ranjen, pregažen, spaljen, raščerečen, proklet, a to baš nije lako...

Na koga da se pozovemo ako, na primer, pišemo o obešenom? Niko od živih koji su još živi nije bio obešen. Ali pisac govori i o obešenom, govori smelo, pa čak i bez osećanja straha, mada — grubo kazavši — sa opštavaju najčistiju laž. Pisac govori o svemu čega se dotakne njegova māsta, govori to na način koji sam izabere (u skladu sa svojim bićem), mada to ne mora da se dopadne i drugi ma. Nemakavkog okvira u kojim bi pravi pisac pristao da bude sabijen. Pisac nije slepi miš da upada u mreže koje drugi oko njega razapinju. Kad bismo priznali bilokavkav okvir, umetnička dela izgubila bi ličnu boju i licila bi jedno na drugo, što se podudara za najnovijom kinесkom formulom da svako može da stvara i da bude stvaralač. Pisac nosi svoju istinu, ali njegova istina neizbežno govori i o drugima. Nije važno da se odigralo (ili se nije odigralo) ono o čemu umetnik govori. Važno je da njegova istina deluje autentično.

Drugi tu istinu prisvajaju ili ne prijavuju, ali drugi nemaju prava da čepkaju po toj istini, da je seckaju na komadiće, da joj vredaju nevinost, da posežu na njeno dostojanstvo. Dužnost drugih je da tu istinu objašnjava, pa i primaju ili odbacuju, a ne i da je skrave. Ako se nađe pred izvorom, putnički može da popije gutljaj a može i da prode, ali ako je če-

stit čovek, on ne smje u izvor da baca praslinu i blato, jer će drugi, posle njega, možda zaželeti da se okrepe baš na tom izvoru. Toliko puta su već sahranjivali Dostojevskog, ali nije gova slava kao da je tek počela da raste, a njegovo dejstvo na savremenu umetnost u svetu danas je snažnije nego ikada!

Ima li među umetnicima čoveka koji bi mogao da se primi zadatku da u jednom delu izrazi totalitet života (celovitost života)? Gde je taj čovek? Odakle mu toliku smelost? Odakle mu, bolje reći, toliko nepoštenje? Zar pisac nije samo vojnik na nepreglednom bojnom polju na kome se, pored njege, bore i drugi i na kome se vodi borba neprestana? Pa kao što sudbina bitke ne rešava pojedinac, tako ni sudbina umetnosti ne zavisi od jednog dela niti od jednog umetnika, bio on Homer ili Sekspir. Tolstoj ili neko veći od njega. Sudbina umetnosti može da zavisi samo od mnogih dela i od niza stvaralača, onih koji su bili kao i onih koji dolaze ili koji će doći. Tako je sudbina umetnosti neprestano u neizvesnosti, jer dolaze novi, slabiji ili bolji, pošto oni pre njih nisu mogli da kažu sve, jer da su kazali sve, ništa ne bi ostalo onima koji dolaze...

Zahtevati od umetnika da u jednom delu izrazi totalitet života (celovitost života) znači besmislicu u istoj meri kao i verovati da je umetnosti dovoljan jedan čovek ili jedno delo. To znači poricati potrebu beskrainog niza stvaralačkih dela i beskrainog niza stvaralača, pesnika, pripovedača, romansera, dramatičara (govorim o području književnosti), koji možda tek zajedno mogu da se prime zadatka da izraze totalitet života (celovitost života). Jer da taj zadatak može obaviti jedan čovek ili jedno delo, istorija umetnosti ne bi bila istorija nepreglednog vencu stvaralača i stvaračkih dela, već bi to bila istorija jednog genija ili jednog glupaka. Čovečanstvo, dakle, ne bi imalo potrebe da pronalazi i stvara nove Homere, nove Seksore, nove Tolstoje, nove Foknere. Bio bi dovoljan jedan od njih (svaki u svome dobu i svojoj zemlji, naravno), totalitet života (celovitost života) bili bi izraženi. (pored »Rata i mira«, recimo, ne bi bilo i jedne »Ane Karenjin«), a teoretičari umetnosti, oni raniji kao i ovi novopečeni (ne znači da su i dobro pečeni), počednički bi likovali, uvereni da su izmisili spasonosnu formulu.

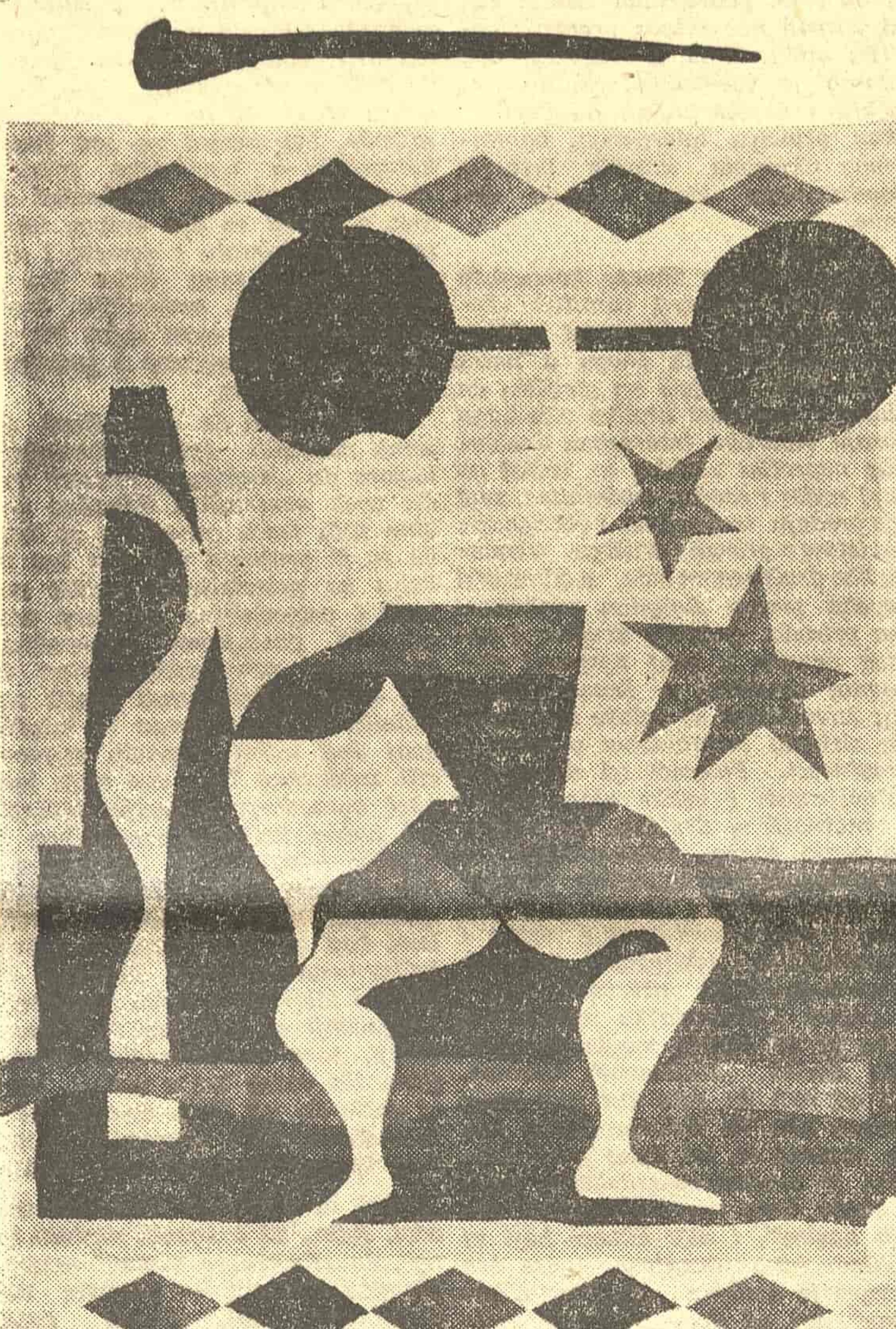
Ali toga nema.

Jedan Tolstoj, makako genijalan bio, morao je, u čitavom nizu dela da izražava taj totalitet života (tu celovitost života), pa ipak nije isključio i jednog Dostojevskog, mada se ni Dostojevskom ne može poreći genijalnost. A kakva je tek razlika medju njima, u izražavanju totaliteta života, (celovitosti života). Kakva razlika već u samom prilaženju života i njegovim totalitetima (celovitostima)! Kakva razlika u odabiranju životnih činjenica, u izmišljaju novih i nepostojecihih činjenica, u raspoređivanju tih činjenica! Ali zato za jednoga kažemo: TOLSTOJ, a za drugoga: DOSTOJEVSKI. A kad to kažemo, uvek znamo šta podrazumevamo. Podrazumevamo, pre svega,

njihovo pravo da se razlikuju, da totalitet života (celovitost života) izražavaju na najličniji način, podrazumevamo njihovo pravo da kazuju samu svoju istinu o životu, istinu koju mogu da vide i drugi, ali koju su moći, Tolstoj i Dostojevski, vide onako kao što je videna njihovim očima.

Totalitet života (celovitost života), dakle, nikad ne može da izrazi samo jedan čovek, mada kako genijalan, a najmanje to može jednim svojim delom. Totalitet života (celovitost života) mogu da izraze samo nizovi umetnika, koji nastupaju zajedno, uvek okrenuti životu, kao što se biljka uvek okreće suncu. Oni koji napadaju umetnike da ne poznavaju život, da se odvajaju od života, da izražavaju sa mnom neke od većih sadržaja života, da ne poznavaju našu stvarnost, pa da je čak i klevetaju itd, ustvari sani pokazuju da su od života odvojeni i da ne znaju šta je život...

Totallitet života (celovitost života), možda, nikad neće biti izraženi. Jer da je moguće izraziti taj totalitet, (tu celovitost), i to čak u jednom delu, onda bi, po mom uverenju, prestali i razloži dalje stvaralačkog delovanja, onda bi bio doveden pitanje i sam opstanak umetnosti...

LEM GISIA: DIZAC TERETA

Tri knjige o mladini

Knjigom SAVEZ KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE IZMEĐU DVA RATA, koju je napisao Vojko Pekić, obuhvaćen je period od formiranja SKOJ-a do početka Drugog svetskog rata. U ovu su date opštite karakteristike i uslovi nastanka revolucionarnog omladinskog pokreta u svetu od sredine prošlog veka. Posebna pažnja je posvećena analizi nastanka prvih političkih organizacija radničke i napredne studentske omladine. Takođe, obrađena je delatnost socijalističkih omladinskih organizacija u vreme Prvog svetskog rata, kao i aktivnost Komunističke omladinske internacionale. Pisac je, polazeći ove opštite osnove, pristup razmatranju uslova postanka naprednog omladinskog pokreta u jugoslovenskim zemljama, zadržavši se u prvom redu na analizi okolnosti pod kojima je 10. oktobra revolucionarne 1919. godine došlo u Zagrebu do Konferencije ujedinjenja na kojoj je osnovan Savez komunističke omladine Jugoslavije.

U prvom odeljku ove studije, posred odeljak, uspešno je analizirano i ukazano na glavne karakteristike opštog revolucionarnog raspoloženja kod nas u periodu do 1921. godine; a posebno revolucionarnog raspoloženja u našem omladinskom pokretu.

Pojavom zloglasne Obzbrane nastupa novi period u istoriji SKOJ-a, a uslovi rada su naročito teški za vreme monarhofsističke diktature, posred 1929. godine.

Vojko Pekić se naročito zadržava na obradi ovog perioda, ukazujući na osnovnu orijentaciju u razvitku naprednog jugoslovenskog omladinskog pokreta, a posred omladinskom pokretu, pa je shodno tome i podio svoj teksat.

Prvi odeljak je posvećen aktivnostima naše omladine u obnovi zemlje, u drugom odeljku se analizira delatnost naše omladine u uslovima takozvanog administrativnog socijalizma, a treći odeljak je obuhvatio analizu aktivnosti naše omladine u uslovima društvenog upravljanja. U ovom odeljaku se uloga i učešće naše omladine u sistemu društvenog samoupravljanja određuju kao osnovna karakteristika društveno-političkog angažovanja Narodne omladine Jugoslavije u društveno-političkom životu i socijalističkom izgradnji našeg novog društvenog mehanizma.

Značajna pažnja je autor posvetio analizama stilu i metodu rada omladinskih organizacija u posleratnoj obnovi i izgradnji zemlje i društva. Izmedju ostalog, analiziran je i vaspitni značaj i karakter omladinskog vrabnjačkog odeljaka u pogledu razvijanja bratstva i jedinstva, upoznavanja s tehnologijama, savremene nauke i tehnike, negovanja duha socijalističke solidarnosti i proleterskog internacionalizma, razvijanja kulturno-prosvetnog i zabavnog života naše omladine.

Uprkos uvezu, triju studijama nije samo uspešno obeležena jubilarna četverdeseta godina od osnivanja Saveza komunističke omladine Jugoslavije, nego je — istovremeno — učinjen vrlo značajan prilog naučnog karaktera u pogledu stvaranja orijentacione, programske i dokumentacione osnove prestežeg obimnijem i iscrpljujućem izučavanju istorije razvitka naprednog jugoslovenskog omladinskog pokreta.

Božidar KOVAČEVIĆ

Budislav Soškić je napisao knjigu OMLADINSKI POKRET U NARODNOJ REVOLUCIJI. Reč je o studiji u kojem je težište stavljen na određivanje karaktera borbenosti naše omladine u toku Narodne revolucije. U vezi s tim, posebno su obuhvati uslovi nastanka Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije, kao opštne masovne revolucionarne političke omladinske organizacije. Značaj ove studije se, u prvom redu, sastoji u tome što je njome učinjen napor da se pruži komparativna analiza uslova nastanka ove borbenе omladinske organizacije u današnjim narodnim republikama.

Poseban odeljak je posvećen razvitku SKOJ-a u toku Narodne revolucije. U završnom odeljku se razmatra internacionalistički karakter revolucionarnosti naše omladine u toku Oslobođilačkog rata. S tim u vezi, Budislav Soškić ističe da je »pozivajući omladinu u borbu na život i smrt protiv fašističkih osvajača, Savez ko-

ti nađen mu je u kabinetu čitateljaf knjiga o Srbima. Njegove ljudske pesme gospodri Riznici, supruzi bojkolskog i tršćanskog bogataša i predsednika Odese; njegovih dva deset pesama s našim motivima; njegova prijepovetka „Krdžalija“; njegovo pominjanje Vladislavića-Raguzinskog, Simonića i drugih naših ljudi u Rusiji; čitanje Vukovih pesama i proučavanje srpskoga jezika na njima; prikupljanje putopisa i monografija o Srbiji! Južnim Slovenima, — sve to Puškinovo interesovanje za nas, potvrđeno je evo, još jednom činjenicom: Veliki Puškin citao je našega Orfelinu, ko ristio se i njime za svoje delo o Petru Velikom...

Trebalo bi „preispitati“ sve ove dodire Puškinove s nama: od druge do njegovim spisima do susreća s izbeglicama iz našeg prvoga ustanka u Besarabiji i one devojke koja mu je pevala naše pesmice, a on ih beležio. Stalno mi se čini da bi se u ovom krugu njegova interesarovanja našle i druge potvrde.

To ne bi olakšalo našu žalost: ne bi odnala tuga što nije dovršeno „Arapin Petra Velikog“, što nije napisana „Istorijsa Petrova“, ali bi nam Puškin, koji naš je toliko volio, bio još bliži.

Najzad, trebalo bi pogledati da li se štograd nalazi i kod Nikolaja Aleksandrovicia Puškinina, brata prijateljstva gospodina Puškina, Moskva (1958) pokazao je da je Puškin uzeo iz svoga Orfelinu, iz te druge, sveske koja je do danas sačuvana. Vredno bi, međutim, posebno, minuciozno porediti Puškinov i Orfelinovih očiju.

I Fejnbberg, u svom savešnom i u svakom pogledu odličnom spisu (Nezavrsenje rabotu Puškina, Moskva 1958) pokazao je da je Puškin uzeo iz svoga Orfelinu, iz te druge, sveske koja je do danas sačuvana. Vredno bi, međutim, posebno, minuciozno porediti Puškinov i Orfelinovih očiju.

Veoma učen i radoznao, Puškin je dosta čitao o nama i znao. (Da li je u tom interesovanju bilo i sećanje da je njegovog pradeda, Etiopijanina Hanibala, kupio kao dečaka

na carigradskom trgu robova naš Sava Vladislavić i poslao na dar Petru Velikom?) Posle njegove smr

ti nađen mu je u kabinetu čitateljaf knjiga o Srbima. Njegove ljudske pesme gospodri Riznici, supruzi bojkolskog i tršćanskog bogataša i predsednika Odese; njegovih dva deset pesama s našim motivima; njegova prijepovetka „Krdžalija“; njegovo pominjanje Vladislavića-Raguzinskog, Simonića i drugih naših ljudi u Rusiji; čitanje Vukovih pesama i proučavanje srpskoga jezika na njima; prikupljanje putopisa i monografija o Srbiji! Južnim Slovenima, — sve to Puškinovo interesovanje za nas, potvrđeno je evo, još jednom činjenicom: Veliki Puškin citao je našega Orfelinu, ko ristio se i njime za svoje delo o Petru Velikom...

Trebalo bi „preispitati“ sve ove dodire Puškinove s nama: od druge do njegovim spisima do susreća s izbeglicama iz našeg prvoga ustanka u Besarabiji i one devojke koja je pevala naše pesmice, a on ih beležio. Stalno mi se čini da bi se u ovom krugu njegova interesarovanja našle i druge potvrde.

To ne bi olakšalo našu žalost: ne bi odnala tuga što nije dovršeno „Arapin Petra Velikog“, što nije napisana „Istorijsa Petrova“, ali bi nam Puškin, koji naš je toliko volio, bio još bliži.

Božidar KOVAČEVIĆ

KNJIZEVNE NOVINE

KLASIČNA POEZIJA

Pronađen nepoznati rukopis Puškina

Puškin je čitao našega Orfelinu

listova koji su pokrivali krletku ka narinku, rukopis bi možda propao. Ali je Grigorije Aleksandrovic (zadužen!) bio onih retkih unuka koji su znali: dobro dedine tekstovima pa je video da je ovo nešto novo, i tragajući dalje, otkrio u kovčegu sve što još nije bilo razvučeno od tog rukopisa, već progripenog misijevi enciklopedije, sa bakrorezima, na dobroj hartiji, divno štampano prekrasno rezanim cirilovskim slovima; ovo delo bilo bi u danas remek-delen grafičke veštine. A što se tiče sadržine ne verujem da bi se našao jedan, samosam, čovek koji bi ga napisao: radio bi to institut sa dvadeset saradnika! Sve je to, međutim, uradio u tutoj i nepratljivoj sredini siromašnog Orfelin: bez honorara ili redovne plate današnjeg naučnika on je izrezao bakrorez, same sobom svači umetničko delo, prikupio činjenice i podatke iz Rusije i od ruskih naučnika, i dao najsolidniju monografiju o Petru Velikom do tog četvrtine od svega što je Puškin o Petru Velikom napisao.

Mi ovde nećemo izlagati sadržinu „Istorijsa Petra Velikog“ koja se sad odnadvajmo može čitati u potpunim i kritičkim izdanjima Puškinih dela. Napominjemo samo da je tekst u njoj dvojak: neki delovi su sasvim Puškinovi, drugi nedodenjeni, kao priprema, zapisi, koncepti prilikom čitanja poznatog i opširnog dela I.I. Golikova o Petru Velikom s konca XVIII stoljeća. Naravno, ni to nisu obični izvodi; i prepisi pojedinih mesta, nego zapis, protkani mislima i zaključcima Puškinovim. U svakom slučaju zanimljivi i toliko važni da su nedavno objavljeni u sabranim delima pesnikovim.

Za nas je najinteresantnije da je radeći „Istorijsu Petra Velikog“, Puškin čitao i jednog srpskog pisca — Zahariju Orfelinu, i da je iz njegove knjige „Žitije i slavnija djela gosudarja imperatora Petra Velikog“ uzimao podatke.

Orfelin, zagonetni i još sasvim

POEZIJA SUZDRŽANIH EMOCIJA

(Ivan V. Lalić: »Melisa«, Lykos, Zagreb, 1959; Jovan Hristić: »Pesme« Nolit, Beograd, 1959; Borislav Radović: »Ostale poetečnosti«, Nolit, Beograd, 1959)

Slučajnim sticajem okolnosti, uve tri knjige pesama naše su se istovremeno na mome stolu i izvezni svim zajedničkim osobinama uklopile su se u jedno razmišljanje o tendencijama u savremenom našoj poeziji, čime su se, automatski tri nezavisne i nezavisno pisane skice, ili, bolje rečeno zabeleške

U »Melisi« se prožimaju siloviti, senzibilni lirski akcenti sa tvrdim i neumitim intelektualističkim refleksijama i to se prožimaju na jedan tako izraziti i neočekivan način, da je gotovo nemoguće odrediti šta je u toj poeziji dominantno: emocija, koja se svojevoljno, ali samo eksplicitno, podređuje racionalnom, ili ideja, koja se izražava kroz lirske doživljaje. Duboka i svestrana preispitivanja sebe, svojih nagona, nemira, sklonosti, slabosti, i sveta koji pesnika okružava, to fanatično udubljivanje u samoga sebe i zalaženje u sve kuteve svoga bića, razotkrivanje pred samim sobom i svodenje na jedan praiskonski ljudski nemir, — sve to, doista, izve-

brušenog, neke naknadne i nasilne stilizacije. Niže neobuzdan; kada je i najvozneseni, on zadržava jednu meru odnegovanoj ukusa podno seći lakše prigovor da je vazdušast i kao čipkast, nego robustan i silovit. U njegovoj poeziji se pominju fauni. Svet mu je od magle, od mira i naslušivanja.

U tome suspenzanju, u tome intelektualističkom pesničkom maniru, u kome, razume se, nipošto nisu usumljeni, ova tri pesnika pokušavaju da razbiju mnoge naše pesničke okvire i stereotipnosti, kojima još uvek u masama podležemo, ali, još više, nastoje da izidu iz uskog i zatvorenog kruga današnje pesničke veličine, u kojoj ima daleko više talentovanih pesnika nego dobre poezije. Već duže vremena u našem pesništvu nema moćnih prodora ka višem i smislenijem; kao da se sve obrće u krugu istih senzacija i dometa, kao da se pevaju iste pesme i tabaju iste staze. Pokušaji da se na bilo koji način probije taj nivo talentovane prosečnosti, simpatični su i vredni pažnje, ali je veoma neizvesno da li se taj prodor može ostvariti pesničkim izveštajenostima, koje, u dobroj meri, poeziju lišavaju njene životnosti.

Predrag PALAVESTRA

Najnovija njegova knjiga dobila je ambicioznu i nedvosmislenu formulu „Ogledi i studije“, ali to je za poznavaoce Gligorićeve kritičarske reči sasvim slučajno; uželji da je njen cilj da se ukloni iščekujući da se na bilo koji način probije taj nivo talentovane prosečnosti, simpatični su i vredni pažnje, ali je veoma neizvesno da li se taj prodor može ostvariti pesničkim izveštajenostima, koje, u dobroj meri, poeziju lišavaju njene životnosti.

IVAN V. LALIĆ

na marginama, na ovome mestu naše zajedno. Iako svestan da svu tri pesnika ponosob zaslužuju, ustvari, više pažnje i jedno potpunije interesovanje, a svaka ko, jednu svestraniju kritičku analizu — pre svega zbog osobnosti, kojom svaki od njih raspolaže, a, zatim, i zbog nesumnjivih kvaliteta kojim se, u svojoj vrsti doduše, njihova poezija odlikuje — odlučujem se da, u cromu trenutku, neke zajedničke i opšte osobine poezije Ivana V. Lalića, Jovana Hristića i Borislava Radovića prepostavim njihovim individualnim stvaralačkim karakteristikama i dometima, pošto se, danas, njihovo pesništvo, okupljeno u ovim knjigama, javlja kao najizrazitiji izdanak jedne tendencije u našoj književnosti. Mene, dakle, oni sada i ovde zanimaju i sključuju kao nosioci određenog stava i kao pretstavnici određenog vi da savremenog našeg pesništva, či me se njihovi intelektualni i stvarački kvaliteti, zbog prirode ovoga i ovakvog interesovanja ostavljeni na stranu, ni najmanje ne doveđe u sumnju, već, naprotiv, priznaju i uzimaju kao uslov bez koga uopšte ne bi vredno ni govoriti.

U glatkin, korektnim i koketnim stihovima ove trojice pesnika skrivaju se elementi jednog poetskog manira, koji se, u poslednje vreme naročito, može da zapazi kod sve većeg broja mladih i najmladih pisaca. Taj manirizam se ogleda u uzdržanoj, gotovo aristokratskoj otmenosti, u dopadljivosti i gradskoj, inteligentskoj bledunjavosti, u čistu nstu, uglađenosti, lepotom književnom vaspitanju, maksimalnom osećaju mere i takta, u većoj ili manjoj hermetičnosti njihovih stihova i stilizovanoj apstraktnosti, u jednom intelektualnom pesničkom denizmu, da tako kažem, koji toj i takvoj poeziji daje pečat nečega artificijalnog i salonskog. Ono što je pesnike sjedinjuje to je, ako mogu da kažem, duh njihove poezije, stav koji se javlja kao izuzetnost, postajući čitava jedna (velika ili mala, svejedno) tendencija, koju je, ako ništa drugo, bar zasad, vredno konstatovati.

Savršeno je nevažno, zato, u ovom trenutku, da li je i koliko ta artificijalna poezija nekima (debljim ili tanjim) krvnim vezama u srodstvu sa duhom i karakterom našeg pesništva uopšte, ili je, što je najverovatnije, posledica spontanog i razumljivog nezadovoljstva mlađih pisaca-intelektualaca sa poštenim ali elementarnim lirske glagoljenjem neoplemenjenih stihotvoraca i prirodnih talenata, koji ni podeset godina posle gašenja romantizma kao literarne škole nisu uspešni da se oslobode romantičarskih okvira i senzacija. Nevažno je, čak i to da li je ta savremena intelektualistička pesnička struja samonikla na tlu naše književnosti, ili je klica ranije baćenog (našeg ili tuge) semena. Kao pojava, ta poezija je nagovještava jedan racionalni stvaralački postupak, u kome intelektualno gotovo sasvim preovladava nad emotivnim.

Zanimljivo je da tu i takvu tendenciju donose i razvijaju nešumjivi i talentovani pesnici. »Melisa« Ivana V. Lalića, koji se do te poslednje svoje knjige nije tako dosledno opredeljivao za čistu intelektualnu poeziju, možda najnedvo mislenje ukazuje na mogućnost da taj racionalni stvaralački postupak, ako se pronicljivi znaci, dovede do stvarnog proširavanja pesničkih poetika i u razbijanja mnogih poetičkih i literarnih stereotipnosti, s kojima se svakoga gana suočavamo.

Sirokim tokovima

(Velibor Gligorić: „Ogledi i studije“, Prosveta, Beograd 1959)

Prosveta, Beograd 1959

ralni činoci u sklopu njegova opusa, Gligorić je kritičar bez dovoljno reda u svojim stvarima, bez kom pozicije, najčešće bez jedinstvene koncepcije. Ako se tako može reći — Gligorić u kritici odgovara Glišiću u prozi — sa svim značenjima koja ova komparacija nosi. On je narativni kritičar, opširan, govorljiv, počinje svoje radove odakle stigne — biografiskim podatkom koji nije presudan, pričom ili pjesmom koja nije simbolična po jedno književno delo, uskoči u sredinu, podeđi od kraja — baš kao u klasičnim romanima i filmovima. On se oko pisca okreće u nekom krugu koji je za cilj potpuno sagledavanje, ali se tu odlazi u izvjesna ponavljanja, u izvjesna zamršenu jasnoću. Svaka Gligorićeva rečenica doliva nešto novo o jednom piscu, ali je ona sasvim slučajno dobila komšluk drugih. Gligorić traži odmah od čitaoca kredit i veresiju — da mu se oprosti što ne iznalaži one mnogo grobojne fineze koje čitaoca vežu za kritički napis jednako kao detalji za roman. Gligorićev stil je ritmičan, poletan, to je dugačka kompozicija koja se ne zaustavlja, ali katkad prelazi i nepotrebne kilometre. „U drugim pesmama nagovještava se Andrićev budući subjektivni odnos prema životu, njegova traženja smisla života, smisla i značenja životnog puta čovekovog. (Pod vukao B. B.)

Vratimo se na opasku o disharmoniji. Ako je Gligorićev stil i način prilaženja piscima imao u „Srpskim realistima“ adekvatan odzvon u odnosu na naše stare realističke tekstove, onda se to ne može reći za ovu knjigu. Pisci koji su našoj književnosti između dva rata daltoni i miris istraživanja novih prostora, ne mogu se razmatrati načinom koji sugerira Glišićeva Miona i njena dirljiva, ali već ugrobljena prva braza! Jedan Crnjanski, ili Isidora Sekulić, jedan Andrić, Tin Ujević i Rasko Petrović obavezuju kritičara da im pride redom i načinom posve drugim od onoga koji je i dobar i adekvatan kada je u pitanju Jaša Ignjatović. Tu se Gligorić oglušuje o čitavo jedno razdoblje naše kritike koju je Skerlić močno kanasilao u pravcu umjetničkog rezonatora na umjetnička preterenja u prozi i stihu.

Možda je Gligorića odvela u širinu i katedarsku atmosferu predavača koji pred sobom ima studente, tek inficirane strašou čitanja i proučavanja. Njima je bilo potrebno dati sve, čak i ono što zamalo zamjenjuje čitanje knjige. Savremeni kritičar se obraća čitaocima koji to nijesu samo u svojoj deklarativnosti, već su zavjerenci literature — on je u tom slučaju književni kompas da se ne zaluta, da se vrijednosti ne pobrakuju, da se Milo Vidaković ne stavi pored Laze Lazarevića, a Muški pored Branka Radičevića, a nikako da se prepreči „Ljubomir u Jelisijumu“ i „Švabica“.

Gligorić zasluzuje iscrpu studiju on je zahvalna tema; on je veliki napor i veliki rezultat koji, nažalost, zbog nekih često sporednih činilaca nije zabilastao koliko je mogao i morao. Uporno korigujući Skerlića koji je vatreno zapadao čak i u zablude, Gligorić se oglušio o mnoge njegove poruke, koje su, očigledno, abecedarium za svakogako tude knjige ne čita radi slatka sna, već radi toga da im bude tumač — koliko može bolji i potrebitiji vremenu: ljudima.

Božo BULATOVIĆ

Antologija hrvatskih pjesama u prozi

(Matica hrvatska, Zagreb, 1959)

Izvanredno pesničko blago sakupljeno je ovde, u ovoj „Antologiji hrvatskih pjesama u prozi“ koju su uredili Dragutin Tadijanović i Zlatko Tomićić. Lirizmi neslučenih intenziteta i jarkih boja; kontemplacije duboke, nemirne, sudbinske. Ima, naravno, dosta apstraktnih tuga, vodenih suza, nestvarnih zanosa i lepotičkih milozvučnih poetizovanih tirada. To je neizbežno. Ali u ovoj suptilnoj i bogatoj antologiji uzbudjuje nešto drugo: impozantan broj snažnih umjetničkih ličnosti koje su stvorile i negovale hrvatsku pesmu u prozi, raskošno obilje motiva i načina na koji su iskanizati i istinitost pesama koja je uvek ravna rjihovoj lepoti.

Upotpuno posmatrana, tematika hrvatske pesme u prozi je kritičko-patriotska i naglašeno subjektivna;

unutar toga raspona ima bezvrednu rijecu i tematskih novina — i u

tome je, eto, bogatstvo i vrednost ove antologije. Patriotsko osećanje nikad nije egzaltacija i slavopuka, već trezvenim, kritičkim okom sa sledljeno: od Frana Mažuranića do Petre Šegedinu; nevolja i bol domovine u tim pesmama je i bol čoveka i bol sveta. Fran Mažuranić, s gorkim gnevom kaže: „Još Hrvatska nije propala — al propada, propada...“; i zatim na drugom mestu: „Tražim ljude, koji ne sramote imena ljudskog, i Boga, u kojega bih mogao vjerovati!“ U pesmi Petre Šegedin „Žrnovo“, u svega dva desetak redova, data je grada za čitav jedan roman: o hrvatskom čovjeku koji iz daleke tudiine piše svome domu, noseći ga uvek u srcu („Živila Hrvaska“), ne zaboravljajući pritom svoje sitne lične muke i sreće („ono što san bi napisala na putu daste kurba ti i anka jasan to samo zanju napisala... sutraču poč

ugrad paketu ti štogod donit“); u toj pesmi nalazi se i slika zavijajnog predela, i opor, — sumoran komentar pesnikov: „kako je ovdje sve staro, pa čak i djeca!“ Ali ta stvarina nas je stvorila i ona bi nas prokletila ako je ne bismo voleli. Voleći je na svoj način, Petar Šegedin joj je posvetio ovu svoju nezabavnu pesmu, legendu i bajku satkanu od tvrde životne istine.

Antun Gustav Matoš video je svet zastri ogromnom svudaprismom senkom: „Sjena je veća od svjetla, kao moja sjena što je uveća veća od oranice mog djeđa. Pšenično i zrno, čovjekovo klijie u sjeni i gine u sjeni. Život se diže u sjene, luta u sjeni, iščezava u sjeni“. Tin Ujević doneo je ogromnu pregršt svojih nemira, istina i sanjarija. „Teško je sebe držati na okupu“! „Volim škruti i ružnu stvarnost nego najzanosnije sreće. Volim grndu bilju“; „Eldorado, Kalifornija i Florida jesu na jugu“. Stanislav Šimić saopštava atmosferu okupacije („Sve je manje žalostiju. Gine srca iz kojih bi izvirale“) i bolesti koja se bori sa žudnjom protjeruju („nadomjestak za svetove daleke, od groba udaljene, kao igra, i ljubav, i traženje smisla, kamo se doleti zrakoplovom od zdravlja“) — aforistički oblikovanim, gustim lirizmom. Nikola Šop priča svoja čarobna i mudra „Predavanja o dimovima“. Nema tih reči kojima bi se mogla prepričati svetla i čista nostnost starog zlata („U moje tužne oči naviru suze. Tko će da ih zastavi? Možda moja daleka mati, koja sada u Rastušju nosi s bunara pun kabao vode? Sama je vodu grila, sjetila se mene, svoga prvog sina, koji odavna nije bio u rođnoj kući...“).

Ta ozarena, zabrinuta, ta bodra i prkosna pesnička reč traje do Slava Mihalića i Zlatka Tomićića čijim se tekstovima završava ova antologija. Ta pesnička reč koja živi i kojom će živeti i trajati i ova dugo preocenjena antologija.

Miloš I. BANDIĆ

DANAS

Danas se nigde ne vodi bitka velika kao u meni, jer volim i prezirem...

DA NE BI

Zgazi i najlepši cvet da ne bi se sagnuo i ruku pružio...

A čičak mu ne smeta kad se sam za njega uhvati...

PRETVORI ME U SEBE

Tako te osećam kao da u tebi gorim, sunce. Ne sagori me pretvori me u sebe.

Milica STANOJEVIĆ

BERNAR BIFE: MRTVA PRIRODA

KRITERIJUMI OCENE I OCENE BEZ KRITERIJUMA

Piše: Dr Mihailo
MARKOVIC

Funkcija estetike

Nastavak sa 1 strane

Tek valjani argumenti, čvrstina i sigurnost estetskih merila od kojih se polazi, mogu da daju stvarnu društvenu težinu jednom sudu, mogu da nas ubeđe da jednom delu treba priznati ili osporiti stvarnu umetničku — a to znači i šire društvenu — vrednost. Bez jedne celovite i dosledne estetske concepcije, kao uostalom i bez solidne umetničke kulture, ne vredi se lačati kritičarskog pera i izricati autoritativne sude.

Razume se, ne treba se zavaravati da se estetikom može propisati umetnicima kako da stvaraju, kao što ni učenje logike neće mnogo pomoći talentovanim naučnim istraživačima da vrše naučnu otkrića. U procesu samog stvaranja više se ide nedokućivim intuitivnim putevima koji su otvoreni samo istinskim talentima, nego što se ide utrivenim stazama opštih principa i pravila (koja uostalom svako može naučiti). Međutim, estetika, kao na jednom drugom polju i logika, daje pouzdane kriterijume za osmišljavanje i ocenu vrednosti onog što je već stvoreno. U tome je, čini mi se, uopšte osnovna funkcija savremene filozofije, i posebno estetike kao specifične filozofske discipline okrenute umetnosti.

Da li, međutim, apstrahujući izvestan broj nesumnjivo valjanih i stu-

dioznih radova, sve ono što kod nas prolazi kao estetika zaista obavlja tu funkciju? U vezi s tim srećemo se s jednom drugom stranom pojave otpora prema estetici. Taj otpor nije samo izraz prenaglašenog subjektivizma i racionalizma u prilaženju umetnosti, a katkad i neznanja, neshvatanja ili namernog njenog zaobilazeњa da bi se lakše postigao neki pragmatički ideoleski cilj. On je i izraz lošeg iskustva koje se često s njom imalo. Naime, estetičari su, nažalost, vrlo često *nametili* umetnosti izmišljene, nerealne kanone i potpuno neprimenjive norme, umesto da osnovne principe koji konstituišu estetske kriterijume izvode iz same umetnosti analizom onog što se u svetskim i našim nacionalnim razmerama već afirmiralo kao nesumnjiva vrednost.

Ja tu ne mislim samo na već ozloglašene teorije »lakirovke« i »beskonfliktnosti« kojih se danas održu, bar na rečima, i oni koji su ih izmisli. Mislim na takve pojave kao što su: bavljenje estetikom iako se umetnost ne pozajme niti se s njom održava kontakt, nametanje umetnosti nekih saznačajnih funkcija koje obavlja nauka, pripisivanje umetnosti uopšte onog što u najboljem slučaju važi samo za književnost (dok na muziku, naprimjer, uopšte ne može da se primeni), pridavanje književnosti u celini onog

što važi samo za pojedine faze u razvoju književnosti (bilo da se na takav način apsolutizuju estetske vrednosti primitivne crnacke lirike ili klasičnog realizma ili moderne francuske poezije početkom ovog veka). Mislim, najzad i na takvu pojavu kao što je pragmatičko ideologiziranje o umetnosti, takvo teoretiisanje o njoj koje nema prvenstveno za cilj da reši njene stvarne probleme, već da je podredi nekoj praktičnoj potrebi dnevnog politike ili usko shvaćene ideoleske borbe.

Prirodno je što ovake pojave irritiraju sve one koji duboko vole umetnost zbog nje same i koji žele da se o njoj govori s istom onakvom ozbiljnošću s kojom se govori o svim drugim velikim stvarima u životu. Pa ipak treba biti strpljiv. Odbacivati zbog ovakvih pojava estetiku kao disciplinu imalo bi tamjan toliko smisla koliko i ignorisati umetnost samo zato što je veliki deo onog što se štampa, izlaže i komponuje — netalentovano, neminovno, osudeno da bude pregaženo vremenom.

S druge strane, prihvatanje estetike kao nauke povlači sobom potrebu angažovanja u idejnoj borbi ne samo protiv suprotnih estetskih konцепција, nego i protiv svih onih pokušaja koji pretenduju da se postave kao estetika, a to zapravo nisu jer ne ispunjavaju neke od osnovnih, opšte prihvaćenih uslova svakog teorijskog rada.

Života. Ta generacija je zaista herojska, besmrtna. Međutim, javlja se odmah pitanje: da li je stvarno pisac, čak i da je namerno htio, mogao da izriče opšte suđove o celoj jednoj generaciji? Je li on umetnik ili naučnik, istoričar? Može li umetnik, po samoj prirodi umetničkog stvaranja, obuhvatiti više od nekoliko pojedinačnih sudbina, i, u najboljem slučaju, kroz njih nekoliko izrazitih društvenih tipova? Može li njihova tipičnost značiti sveopštost? Može li i jedan književnik naslikati opšti tip učesnika naše revolucije, ili da to bude nešto što liči na stvarnu literaturu? Ili možda postoji samo niz posebnih tipova različitih s obzirom na klasno poreklo, ideološku svest, kulturu, karakter, životnu iskustva, nacionalnu pripadnost itd?

Zar nismo već davno ostavili za sobom vremena kad je ceo stalež inženjera smatrao da je na njega bačena

lilaga time što je u nekom filmu jedan inženjer prikazan kao sabotér?

Dakle, vrednost Brozovog argumenta zavisi od tačnosti njegove prečutne pretpostavke da ono što je u jednom literarnom delu dato kao individualno treba interpretirati kao sveopštost. Međutim, ja sumnjam da je on spreman da tu pretpostavku eksplicitno privadi, jer svakako zna da je tipično samo *posebno*, dakle *specifikovano opšte*, karakteristično za jednu vrstu unutar nekog roda. Samim tim pada i njegov argument.

Drugi Brozov argument: osnova pišeća misao je porazna, dešperatorska: »Od mene su otkinute moje najlepše godine, ja sam ih pročerdao u ratnim ilidžicima.« Ova misao je zaista dešperatorska. Pitanje je samo čija je to misao: pišeća ili neke ličnosti iz njegovog romana. Ovdje opet vrednost celog argumenta zavisi od prečutne pretpostavke da se stav pisca svodi na to što izgovaraju njegovi junaci. Međutim, ja opet ne verujem da je drug Broz spreman da ovu pretpostavku usvoji, kao princip estetske analize, jer on, nema sumnje, zna da se stav pisca, pre svega, ogleda u tome kako je oblikovao svoje karaktere i što je s

Ako je to stvarno efekat Oljačine knjige na Crnogorsku, onda to ne samo da nije argument za kritičare tezu, nego joj upravo protivreči. U konačnom sumiranju vrednosti i slabosti jednog dela, pisac se može pripisati samo u zaslugu ako je jedna negativna ličnost doveo do nužne propasti, zatvorio je sve perspektive i zamratio joj sve horizonte. (Zar je trebalo da ih ostavi svetle?)!

Ja ovde, naravno, ne ulazim u ocenu te sporne knjige, jer se ne bavim književnom kritikom, već lošičkom analizom jedne metode argumentacije. Samoga, samim pobijanjem argumentata ne pobija se i teza koju oni treba da dokazu — ona samo ostaje neobrazložena. Sto se tiče Oljačine knjige, ako su je mnogi razumeli kao drug Pavle Broz polazeći sa sličnim estetskim pozicijama (verujući da pojedine ličnosti u književnim delima personifikuju čitave klase i generacije i da se stav pisca svodi na verbalne iskaze njegovih junaka) ja ni najmanje ne sumnjam da je ona mogla izazvati veliku zabunu i čak imati politički negativno dejstvo na neke ljudi. Politički je zanimljivo pitanje: kako izbaci ovakve nesporazume, kako neutralizati njihove negativne posledice. Međutim, to pitanje je nezavisno od pitanja o stvarnoj, pozitivnoj ili negativnoj, idejnoj i estetskoj vrednosti ovakvih dela, koja se može utvrditi samo neuporedivo solidnim argumentacijom od one koju smo analizirali u našem primeru.

O primenjivosti estetičkih principa

Možda najvažniji i najsigurniji od svih uslova kojima jedan teorijski rad treba da zadovolji jeste njegova primenjivost na odgovarajućem području. U slučaju estetike, njeni principi moraju biti primenjivi na umetnost. To, drugim rečima znači da mora postojati izvesna uskladost između odluka onih dela koja su faktički već izborili sebi rang umetnosti i onih teoretskih iskaza koji pretenduju na to da izriču opšte tvrdnje o umetnosti.

Razume se, estetski principi imaju i normativni karakter, oni izražavaju izvesne zahteve, govoru o tome koje uslove jedno književno, muzičko ili likovno delo treba da ispunjava da bi moglo biti ocenjeno kao umetničko.

Upravo tu, u načinu shvatanja normi nalaze se koreni neprimenjivosti mnogih estetskih teorija.

Neko te norme prosto dedukuje iz svog metafizičkog sistema, zanemarujući pritom potpuno analizu umetnosti. Tipičan je primer ovakvog postupka Hajdegerova estetika, koja je nedavno postala pristupačna i na našem jeziku i koja je, usled Hajdegerovog ignorisanja umetnosti, totalno neprimenjiva.

Neko estetske norme izvodi iz političke ideologije.

Neko ih izvodi iz glave ili samo iz sopstvene umetničke prakse (to može biti i njegova lična estetika koja će izraziti norme koje važe samo za njegovu lično stvaralaštvo). Neko se s nekim posvuda oko ocene nekog dela pa napravi estetiku koja će a posteriori dokazati da je on bio u pravu, itd.

Svi ovi momenti mogu uticati i manje više utiču na formiranje jedne estetske concepcije. Svaki društvo ima svoje potrebe, svoje ciljeve, pa mu nije sve jedno ni kojim će se putem učiti razvijati umetnost.

Pa ipak, ovim je određen samo opšti pravac kretanja. Kakve će konkretno izgledati estetske norme i kriterijumi ocenjivanja mora zavisiti od sveštrenih analiza velikih ostvarenja u svim osnovnim umetničkim granama. Oni se ne mogu spolja propisivati i nametati. Ako ima dela koja su nesumnjivo umetnička, a protivrečne nekim estetskim principima, ovi se moraju revidirati. Cinjenice uvek imaju primat nad teorijama.

Jedan izrazito neprimenjiv estetski princip postavlja je nedavno drug Risto Tošović u članku »U iskrivljenom ogledalu« (»Politika« od 26.7. i 2.8. 1959 god.). Osnovna teza tog članka, koji je inače pozitivan po svom naporu da da principijeljan karakter jednom sporu koji nije obećavao ništa dobro, jeste da ispravan književni postupak treba da »obuhvati život svog organskog povezanosti njegovih nužnih protivrečnosti«, »svoj složenosti pojava i njihovih uzroka«. Drug Tošović varira tu tezu i na razne druge načine, naprimjer: »Budućnost pripada delima koja na umetnički način odražavaju dijalektičku totalnost društveno-individualnog karaktera čoveka naše stvarnosti«. Zatim on zahteva da nam pisci pružaju »univerzalne likove čiji život i čije sudbine sažimaju celokupnost onih protivrečnih tendencija koje određuju objektivnu realnost društva«. On se poziva na Lenjinu i na njegove stavove o pojavi i suštini i o saznanju istine da bi njima podupro svoj zahtev da nam jedno umetničko delo pruži celovit istinu o stvarnosti.

Mene ne bi iznenadivalo kad bi ovu tezu izmislio jedan profesionalno deformisani filozof. Međutim, čudi me kad ona potiče iz pera jednog pesnika, jer, nema sumnje, on se prije u svom stvaralaštvu nikad nije držao niti će ikad uspeti da u skladu s njom napiše i jedan jedini stih. I to neće biti njegova krivica jer je taj princip totaliteta odražavanja totalno neprimenjiv na umetnost. Ja se ne mogu setiti nijednog književnog dela, da ne govorimo o muzici ili slikarstvu, koje bi davalо takvu *celu istinu* o stvarnosti uzetoj u svoj kompleksnosti njenih protivrečnih tendencija. Može se eventualno govoriti o tome da li celokupni opus jednog velikog pisca ili celokupna literatura jedne epohe uspeva da zadovolji taj zahtev. Međutim, prvo, može biti reči samo o približavanju takvom totalitetu odražavanja. I drugo, veliko je pitanje da li će tim momentom biti odlučujuće određena njihova estetska vrednost. Čitamo li mi Sofokla da bismo saznali nešto o Grcima? Uzbudjuju li nas Karamazovi ili ona dva fascinirajuća ženska lika iz »Idiot«? Nastasija Filipovina i Aglaja Jepančina zato što u njima nalazimo odražen totalitet života stare pravoslavne, Rusije? Zar je suština umetnosti u ovakvoj vulgarskoj shvaćenoj i hipostaziranoj njenoj saznavnoj funkciji?

Tu se očigledno radi o jednom velikom nesporazumu u shvatjanju najfundamentalnijih pitanja umetnosti. Meni se čini da se ovakvim tezama od umetnosti zahteva ono što je ustvari posao nauke; da što objektivno, sveštrenje, celovitije *saznaje istinu* o društvenoj stvarnosti jednog vremena, da otkrije uzroke pojava itd. Citava terminologija druge Tošovića je takva kao da je reč o naučnoj metodologiji a ne o estetici. Takvog karaktera su i Lenjinovi citati koji se ustvari odnose na probleme teorije saznanja.

Meni je do nedavno izgledalo da su neke zablude u vezi sa umetnošću definitivno prevazidene, da su neke stvari kod nas u estetici konačno precišćene i nesporne. Naprimjer, da je umetnost ne samo *odraz* objektivnog sveta, već i subjektivni *izraz*, i to ne samo izraz individualne senzibilnosti i misli umetnika, već i izvesnih opšteličudskih emotivnih konstanta, da, prema tome, ona poređ saznanje ima i ekspresivnu funkciju, da ona svojim temama ne ostaje samo na okvirima stvarnosti, već pre svega slobodno stvara neiscrpno bogatstvo mogućih oblika života i ljudske egzistencije, mogućih svetova; da se ona ne bavi opštim odnosima (uzrocima, suštinama, itd.) već individualnim likovima i tipovima, da u umetničkom delu nije od presudnog značaja tema, već način na koji je ona data, da idejnost jednog dela ne može biti ocenjivana nezavisno od estetske vrednosti već je u nju uključena, itd. itd.

Ali izgleda da je sve još uvek sporno i da pretstavlja diskusije čak i o najelementarnijim problemima estetike.

UMBERTO MASTROJANI: ZANOS

(deklarativno), već i u interpretaciji, u značenjima koja im se pridaju, svaki estetski spor se može rešiti diskusijom. Naravno, ta diskusija će biti utoliko uspešnija ukoliko se oponenti budu manje zaklanjali iz pojedinih istrgnutih citata, a više izvodili svoja gledišta iz principa — u tome se zapravo i sastoji zahvat obrazloženosti. Pri tom protivrečenje samom sebi nesumnjivo diskredituje jedan stav. Jedno teorijsko gledište od vrednosti mora predstavljati skladnu, koherenciju celini.

Već sam rekao da se kod nas često objavljuju neobrazložena gledišta i sudovi. Međutim, kod onih za koje to na sreću ne važi ima razloga i razloga. U već pomenutom članku druga Broza veoma je pozitivno to što je on, čini mi se, jedini od svih koji su u poslednje vreme napadali ili branili Oljačin roman »Motilija za moju braću« — da detaljan argumentaciju svog stava. Nažalost, metoda te argumentacije je potpuno neodrživa i diskredituje svrhu koja se htela postići.

Teza koju on hoće da dokazuje jeste da delo o komu sudi »prijeda više prošlosti nego budućnosti«, i da »inauguriše subjektivistička, neprihvatljiva shvatjanja, gledišta strana kako duhu našeg vremena, tako i opštem humanističkom smislu našeg kretanja«.

Privi argument kojim on obrazlaže tu svoju tezu,

je konstatacija da je pisac pogrešno prestavio celu jednu generaciju — onu koja je na svojim plećima iznela revoluciju — kao žrtvovanu. Čovek je odmah spreman da se složi s Brozom u svemu što on govorii o toj generaciji; da je ona, uopšte govoreći, i poređ svihi žrtvama i lišavanja imala veliku i bogatu mladost jer se svesno borila za *humane sadržaje svog budućij*.

Kritičar izgleda nije ni svestran toga da se ovaj najglavniji njegov argument okreće protiv njega samog. Jer, iz njegovih sopstvenih reči izlazi da je pisac svog negativnog junaka došao do konačne prošlosti, i na kraju do smrti. On i sam kaže da je ta smrt logična. I najzad, efekat koji je na njega ostavila sudbina Draška Jaruge: »tamo gde on traži — ništa više se ne može naći. Život srećom nikad nije tako siromašan, tako teško duhovno osakačen. On je daleko bogatiji i daleko celovitiji.«

ŠUPLJA KRITIKA

Povodom zajedničke antologije engleskih „gnevnih“ i američkih zaprepašćeni h

Prepostavljajući da je cilj književne kritike rasvetljavanje pisane reči, da je čini pristupačnjom, jasno da je moramo precizirati: kome ko i radi-čega rasvetljava? Jer ako kritičar ne upućuje svoje zrake iz nekog pravca koji on sam spolja odreduje, ako su ti zraci samo odraz kritikovanog dela, nije gova kritika ostaje tek nekakav rezonans, tek nastavak ili privisak tog dela.

Na ovu nužnost da kritika baca svetlost koja nije samo odraz kritikovanog dela naročito me potseća deljak „Kritika i komentari“ u antologiji *Protest* u kojoj su Amerikanici Džim Feldman i Maks Garberberg sabrali primere engleskih takozvanih „gnevnih“ i američkih zaprepašćenih (beat generation). Džon Holovej pokušava dati konačnu presudu o „školi gneva“ i to pod naslovom „Tenk u partetu“ koji sa odzvukom tradicionalnih engleskih izraza o biku u prodavnicima porculana i o razbijanju oraha kovačkim maljem već unapred sugeruje da je bilo mnogo vike ni oko šta. Ali možda bolje odgovara druga poslovica, gde se diže dim, ima i vatru. Na šta i kako Holovej baca svetlost, sad ćemo videti.

Holovej je profesionalac u četrtde setim godinama. Posle šest godina kao asistent za englesku književnost u Aberdinu, on je postao redovan predavač Kembrižskog univerziteta. Sa otmenom ironijom, ne gnevom, on ukazuje na uzbudjenje oko gnevnih. „Ko ima“, veli, „nešto doprineti diskusiji o gnevnim mladim ljudima, neka se pozvuri to je polje već isuviše izgazeno“. Jer je, kaže „smešno“, kada novinar u delima Leslja Pola, Kinzli Ejmsa i sličnih nalaze „junaka nove vrste“. (Tu on puca na poznatog ali ne akademskog kritičara Voltera Alena, jer je to on koji je opredelio Džima sretnjakovice kod Ejmsa „junakom novoga kova“.) Jer „svi su ovi pisci različiti“. Zatim sledi Holovejova analiza, šta u stvari tu imamo — jedna analiza napravljena sa toliko elegantnosti i novitetom izraza i sa svojstvenim Holovejem obimnošću književnih imena, suprotstavljanja citata i aluzija, da deluje kao droga, uspravljuje — momentalno — kritičku moć čitaoca.

A šta, pita on, ujedinjuje sve ove razlike junake? To što su oni svi mlađi ljudi nižih slojeva srednjeg stalača, (da, engleski srđi stalač je slojast kao najfiniji burek) koji se društvo po društvenoj ljestvici. I svi ljudi raštrkanih po mnogobrojnim prečanicama te ljestvice naravno pate od brige, da li neće slučajno odati svoje niže poreklo. Jedino što je po Holoveju novo jeste njihovo opisivanje dosada nepoznatih prečanica. Zabranjeno penetranje je stara priča.

Holovej vešt počekuje svoje tvrdjenje. Citura. Velsa. Junaka Kipa sa 1905-e godine. I, zaista, priznajemo, eto nam opet jednog gnev nog mladića! Zatim dodu na red Tomas Hardi, sa tajanstvenim Džudom i — čitav veli pre našeg doba — Tvejnov Bob Sojer... I još drugih prethodnika ima. Jer suština je u tome — i jedino u tome — da: „svi ovakvi romani pružaju detaljiranu sliku lokaliziranih i prolaznih crta raznih ambijenata u kojima se odigrava permanentno društveno uzdržanje koje je“ — pazite dobro! — „suštinu odličnog engleskog života“. (Kao da smo u Indiji, sa „neodmjivim“ kastnim sistemom!) Što je ovde za čuđenje jeste jedino što se čitalac tome uopšte čudi. Po bogu, ovi noviji romani nisu novi, oni su nastavak tradicionalnog engleskog romana devetnaestog veka. Radnja bazirana na detaljima karijere, novaca, seksa i uspeha bazirana je na tradicionalnoj osnovi engleskog romana celog 19.-og veka“.

Učinivši ovo zaista zanimljivo — i ubedljivo — otkriće, Holovej brzo skreće pažnju čitaoca na nešto sasvim drugo, naime, na ispitivanje, kako to da su se ljudi mogli čuditi ovom navodno normalnom vraćanjem tradicionalnog putu?

Stvar je u tome, on nam kaže, da je tokom dvadeset godina bilo izvesno pomeranje engleskog romana sa pravilnog kursa. Ovaj period, (kao svaki drugi u akademskoj literaturi) ima svoje datume. Ubedljivo Holovej ih iznosi. Polazna je tačka odmah posle prvog svetskog rata, kada je Virdžinija Vulf izdala jedan esej o modernom romanu u kome je hvatala ruske pisce i napala na Velsa. A završio je ovaj period gnevni kreator Džima sretnjakovice, kada je u nekom članku u nedeljnom *Spektatoru* napao na Virdžiniju Vulf! „Veliki kontinentalni upliv... nije danas više presutan, engleska se književnost... vratila urođenijim tradicijama...“

JEDNOM SE VEC DOGODILO

Nešto slično se već jednom dogodilo dosta davno, jednoga dana kada je sve mirisalo na vlažnu zemlju iako je sunce već bilo potpuno ovaladolj zvezdama, kada da na nebuh nikada nije bilo ničega sem njega, i kao da se na nebuh nikada ništa neće promeniti. Sa niske klupe u parku koju su sasvim zaboravili svi koji su mislili da je značajna za njihov život toliko značajna koliko i to što mogu da govore, ili još više, koliko i to što imaju obe ruke i mogu da učine sve ono što i ostali ljudi i oni najvažniji, sa te klupe gledao si kako ravnica prividno otice,

Stranac

Ovo nije moj svijet. Iz silne daljine sam došao. Nitko me ovdje ne poznaje. Nitko nema prema meni ljubavi. Ni čovjek star koji stoji pod drvetom i sličan je mom ocu, nije moj otac. I žena žalosna što se, tražeći neće lice u vodi, nad obalu nagnje i liči mojoj majci, nije moja majka. I mladić mojeg rasta što leži bez glase na zemlji i naliči mom bratu, nije moj brat. I ljepotica koja mi ide usutet nasmijana, svijetli očiju, lijepe kose i nalik je mojoj zaručnici, nije moja zaručnica. Nijedan od brojnih žena što idu pod bedemima ovoga grada ne prepoznaće me — žene ovoga grada ne poznaju stranca.

Nevidljivo je moje lice i nestvarno je moje tijelo. Stoga me nitko i ne pozdravlja, nitko i ne nudi kruhu i soli. Nitko prasišu s ramena ne otresu. Nitko mi vrata ne otvara. Ne znaju što će sa mnom u ovom gradu, u koji sam slučajno došao. Čude se, gledaju me u nevjericu, smiju mi se. Tjeraju me motkama i kamenjem. Kako im objasnit da sam u zemlji vlastito?

BJEGRUNAC

Dugo sam šutio, skrivajući od svijeta svoju tajnu. Sad ne mogu više šutjeti. Zelim ispojediti sve o svome snu. Neka svi znaju da nisam odrastao. Neka svi znaju da je strah. Nemam snage sušetata lica mnogih ljudi. Nemam snage biti vojnik, biti radnik; nemam snage biti kralj. Nemam snage pozdravljati, odgovarati na pitanja, smijati se, dijeliti milostinju. Nemam snage biti igrač, biti ljubavnik. Moj duh ne može podnijeti tude glasove. Ne može podnijeti mržnju. Ja, koji nikoga ne prezirem, popljuvan sam od zlih malih pasa. Ne mogu podnijeti hladni, okrutni mozak velikih naseobina.

Ostavljam staklo, ostavljam čekić, ostavljam plemenito drvo, ostavljam zlato. Odlazim tamo gdje je samo zrak, gdje je samo kamen, gdje je samo voda. Odlazim tamo gdje je gospodar vuk na zemlji i orao u zraku, gdje je jedino bogatstvo sunce koje sija iz beskrasnih nebesa. Odlazim tamo gdje teče samotna studena voda s koje se jedino životinje napajaju. Odlazim tamo gdje je kamen beskonačan i pust.

(Iz zbirke »Put u raj«)

LIKOVNA UMETNOST

Jugoslovenski umetnici na Pariskom bienalu mladih

Međunarodnim bienalnim izložbama u Veneciji i San Paulu pridružuje se od oktobra ove godine i Pariski bienal. Po obimu internacionalnom, kao i dve prethodne, ova pariska-ima sasvim specifičan karakter. Ona je smotra mlade umetnosti, a svojim učesnicima postavlja je ograničenje u godinama od 20 do 35. Smatrajući da je u umetnosti, kao i u savremenom nauči neophodno uzajamno poznavanje novih težnji i dostignuća, organizatori ove velike izložbe predviđeli su niz razgovora koje će voditi mladi umetnici i kritičari na teme o koncepciji, uslovima, uzočima, slobodi i tendencijama stvaranja posterljate generacije umetnika.

Pariski bienal ima i svoj petnaestodnevni list „Perspektive“ u kome se iznose mišljenja za i protiv ovakve izložbe. Naravno da se jedan mig da se setimo koliko Balazak i Flöber, Gogolj i Čehov, ima-

godina i o pitanju odnosa mladosti u umetnosti i mladosti u životu. „Mladost nema godinu“ piše Joseph Pichard, a predsednik Bienala, Raymond Cogniat u odbranu ovog ograničenja navodi niz poznatih imena, kao Renoir, Sisley, Monet, Signac, Dufy, Rouault, Vlaminck, Braque, Picasso, Delaunay, Klee i dr. koji su pre svoje 35 godine već bili učesnici u novim, revolucionarnim pokretima, ili već dali neka od svojih remekdelja, ili su već markirali svoju umetničku fizičnost. List osim ovih polemičkih tekstova donosi i estetičko kritičke priloge kao i sve informacije o izložbi.

Jugoslovenski umetnost na ovoj velikoj izložbi, prvoj ove vrste u svetu, predstavljaju skulpture OLGE JANČIĆ i slike ORDANA PETLEVSKOG, VOJSLAVA STANIĆA, JOSIPA VANIŠTE i LAZARA VUČIĆA.

U Domu JNA bila je ovih dana organizovana izložba umetnika kojih će na I Pariskom bienalu predstavljati mladu umetnost Jugoslavije. Svakako da delatnost naših umetnika mogu da pruže samo delimičan uvid u stremljenja, preokupacije i neke od rezultata posleratne umetničke generacije. Uostalom svaka antologija predstavlja i izvesno ograničenje, koje je ovdje bilo diktirano i određenim prostorom za izlaganje.

Ipak, pet po konceptu i shva-

tanju sasvim različitih umetnika

imaju i nekoliko dodirnih tačaka

koje eksponate vezuju gradeći od njih izložbu sa domaće određenom fizičnostom.

Janić, Petlevski, Stanić, Vanistić i Vozarević, svi su tek pedesetih godina počeli svoj put umetničku. Posleratna generacija kojoj oni pripadaju ima izuzetan značaj za klimu i duh naše savremene umetnosti, za njene slove i smelosti. Ova generacija pokazuje vrlo često poznavanje i domaće i strane likovne tradicije. Izgleda da je baš ovaj akord čiji zvuci spajaju na-slede domaće likovne kulture sa tekovinama svetske u jednom licu, savremenom izrazu, dominantno obeležje ove antologije petoroice. Naravno da je u težnji za realizacijom svog temperamento i svoje poruke, svaki od mladih zakupljen po ličnim putevima što se zrakasto račvaju u suprotnim

smerovima, bogateći izložbu svojom različitošću. Skulptura Olge Jančić ima neko od bitnih oblika same mladosti. Stvarana je direktno, pod neposrednim temperamentom doživljaja što kroz komponente torza govori o životnom i ljudskom.

Jednostavnim akordom oblih za-premina, robustnih forma i čulnih profila što odišu vedrom snagom i vitalnošću, osnovni je motiv lju-

ba. Na slikama Ordana Petlevskog intimni smisao kondenzovane fakture, neobični odnosi pigmentskih harmonija i snaga hromatskog tkanja što nisu ubedljivo fizikalnog postojanja i sugerira organsku stanju — piod je konkretne doživljaja. Plemenite površine starih makedonskih ikona koje u seoskoj crkvi pod kapim s voštanicama, otiscima prstiju i vlažnih usana razreda crvotočina — tema je sačuvana još od najranijeg detinjstva. Prerasla u motiv prolaznosti i nestajanja dominanta je u delu slikarstva.

Kao „naivni“ i Vojislav Stanić ima ljubavi za mnoštvo predmeta, ali ne za sve što vidi — nego za sve što zamišlja. Kompozicija njegovih slika često je uzeta sa naših ikona „sa žitnjima“ koje su komponovane od više scena. I Stanić veze uporedno po nekoliko nezavisnih tema naseljavajući tišinu svojih svetova biljem pretstava.

Sazdane od običnih stvari uklopljenih u neobične celine, ispričane neposrednošću dečjeg jezika, ove njegove ispovesti između logičkih. Ali njihova je iskrenost dragocena. One nisu samo delici, slikareve radeosti — ceo je on u njima i čovek u umetnik.

Slikarstvo Josipa Vanistića plođe nataloženih utisaka koje gradi čulno doživljavanje svoga pejzaža. Ovi trenuci doživljene realnosti naviru u njegova platna po kojima rasprskavaju kao kolorističke jezgra natopljena svetlošću što lebdi u apstraktnom prostoru i daje boji, valerski diferencirano, gotovo magičan zvuk. Oblici Vanistića nefigurativnih kompozicija kada izviru iz haosa u kome vreme i prostor uspostavljuju ravnotežu koja je sasvim nove dimenzije. U takvom njegovom svetu u kome se oblici sklapaju nad svojim obiljem, elementi se uzajamno opravljaju u jednom novom sistemu vrednosti.

U delu Lazara Vozarevića prisutan je trenutak susreta vizualnog duha i nekih bitnih istraživača savremene umetnosti. Ova dva elementa: srednjevekovno i moderno što gradi misao osećajnu potku njezog voda, nisu inertno prihvaćena. Njihova je simbioza ustvari odskola za postizanje što dramatične napetosti forme, arapske i tona.

Ravnatelj mirnih bojenih segmenata i monumentalnog jasno-kompozicije Vozarević sklapa i rasklapa obilje varijacija svog čudnog mozaika. Vraćajući dramatičnom ritmu savremenu obnovu bivajušu nešto od zvuka srednjevekovnih fresaka i starih ikona, Vozarević ustvari razrađuju neke intimne slike svojih vizija bliže i srodnije.

Ovakav izbor, mada naravno ne iscrpljuje broj onih koji svojim radom i značajem svog dela pripadaju najboljim iz svoje generacije ipak govori o vitalnosti naše mlade umetnosti o njenoj kulturi kada i o njenim vezama sa prošlošću, tako kav on može značiti pozitivno prilog jednoj međunarodnoj manifestaciji mladih težnja i rezultata.

Dr. Katarina AMBROZIĆ

TRI PEŠME

USPAVANKA ZA JEDNOG NOSAČA

Uspavaj se pod nebom crvenim od žara kupinu na pijaci gde su ljudi prirođeni po navici, u malim koliciima koja su jedini svet u kome nema ničega suvišnog ni tuđeg, uspavaj se tako kako si legao privremeno s rukama pod temenom koje ne pamti zavist.

Uspavaj se ti za čiji život i prolećna kiša ima sasvim drugi značaj nego za one oženjene u nekoj kapiji koje će se sećati po dužnosti, ti kome su svi ljudi slični onda kad zaborave na obaveze prema izglađanim noćima i prema tabanima mokrim i opranim.

Uspavaj se u to podne u dnu svojih malih kolica mimo uvek bez nedela i bez pakosti jer nikom nisi ostao dužan obaveznu reč, jer kada se probudiš i nogom staneš na beton možeš postati i ono što su drugi već prežalili.

Uspavaj se mirno u koliciima koja su jedini svet u kome nema ničega suvišnog ni tuđeg, jer imaš vremena da se zoveš i drugim imenom i da se zaslugama izdvojiš od rođaka.

Hećo si da budeš srećan što si živ i što gledaš i da zaboraviš što su sve ruke morale da učine da pa se kaši, što sve usta da kažu nečijim pocnelim Zubima da prečute, hećo si da shvatиш da je sve kao vetr nepostojano u poređenju s tim što si živ i što možeš da gledaš.

Nešto slično se evo i danas događa, jer ti koji si mislio da je dovoljno što si živ i što možeš da gledaš u ravnicu kako prividno otice, kao da si sve to zaboravio i sve to ponavljаш, i nisi siguran da se to sve neće ponoviti jednoga dana kad vetr bude šaren od jesenjeg lišća.

SASVIM OBICAN DAN

Nekad je pokušao da sebi objasni nešto istinito ko što je želja za osvjetom ili novcem ali ga nikao nije hećo da sluša, jer su tog dana u kafani svi bili veseli i svi po navici zakljanjali rukama čaše i tanjire.

Sad je zastao na pragu te iste obezvređene kafane i daske su se pod njim ugnule i zaškripale pa je između njih izbilo malo prašine, kao uvek kada je leto, i kad neko zastane na pragu te kafane kao taj čovek malo zaljuljan danas u podne.

Covek je otišao prvom ulicom u nepoznatom pravcu jer nikao nije želio da sluša njegovu priču o snu i o tome da je u ljubavi sve dozvoljeno i da sreća postoji samo ako za nju i drugi znaju.

Covek malo zaljuljan otišao je u nepoznatom pravcu i zaboravio kako je bio srećan zbog sunčanog dana jer je prvi put obuklo sivo odelo i išao malo ukočen, otišao je u nepoznatom pravcu posle svega što je razumeo u ovom svetu podelenjem na one koji nemaju nikakve potrebe da se svete i na one druge kojima je to jedina razumlj

TRI POETSKE SUDBINE

u međuratnoj makedonskoj književnosti

Vreme između dva rata.

Kakvo je to vreme za Makedoniju koja ni geografski ne živi. Kakvo je to vreme kad su joj zapretili da govoriti sopstvenim jezikom. Kakvo je, kad su joj zabranili da pripoveda svoju istoriju — da oominje sebe. Ona mora da egzistira, ali ne kao Makedonija nego kao nešto sasvim deseto. Ali ona mora tako da egzistira i da peva svoju pesmu stradanja i patnje, tih, prigušeno...

Prvi svetski rat je završen. Ljudi se trude da zaborave krvoprolaća. Uklanjanju ruševine i rasute lešine. Razmišljaju o životu. Podižu građe... Fabrički dimnjaci cepaju nebo. Škole i univerziteti su puni žagora. Nove pisane reči polaze u svet. Dolaze sa svih strana... Gledine prolaze. Život traje. Negde već cvate kultura. A ovde se čuti, ovde je sve stegnuto i nikakav glas da odjekne kroz svetinu koja vratolomnom brzinom prolazi kroz život...

Andelko Krstić piše priče o makedonskim pečalbarima. On piše, ali to nije dovoljno da se svestrano izraze težnje makedonskog duha... On je posebno razdoblje, posebna figura u našoj književnosti. On je jedna usamljena figura. Ali ipak, nepobitna je činjenica da je izneo neke nove istine na svetlost dana. To su istine o makedonskom čoveku.

... I opet godine prolaze. Život traje. Kraljevina truli. I u tom času, snažno i prodorno, odjekuje glas onog grčarskog radnika iz Velesa koji čita Hegela i Marks-a, snabdeva velesko tržište grčarijom, piše pesme, novele, eseje i potpisuje ih imenom Kosta Racin. U tom času odjekuje još jedan glas, samo tamno, iz graničice. Bio je to glas Nikole Jonkova Vapcarova, glas koji više nikao ni ništa ne može da zaustavi; glas, snažan poput Majakovskog. Pisao je pesme na bugarskom jeziku, ali je u njima podvlačio naročito jasno: »Ova zemlja kojom koračam sada, ova zemlja nije moja zemlja, ova je zemlja, oprostite, tuda.«

Put Koste Racina polazi još nekoliko radnika i intelektualaca. Farbarski radnik Kole Nedelkovski pisao je pesme na makedonskom jeziku. To je bilo zabranjeno, ali čuo je da ih može sasvim slobodno pisati samo, iz granice, u Sofiji. I napustio je domovinu kao što će i mnogi drugi s istom nadom napustiti. Nadanje im je bilo iznevereno još kada su stupili na tude tle. Ali ostali su, jer vracanja su prestatvala opasnost, sad već ne samo za pisanje, nego i za život.

Anton Panov, Vasil Iljovski i Risto Krle »obmanjuju« upravu Skopskog pozorišta i postavljaju svoje pozorišni faktorima su učinilo da su to zanimljivi tekstovi koje

će publike rado prihvati prvenstveno zbog folklornog elementa koji postoji u njima. Ali kad je taj makedonski folklor prođe filoval na pozornici, mnogi u njemu nisu našli samo folklor, nego i nešto drugo, upečatljivije, značajnije.

Pesme na makedonskom jeziku štampaju napredni časopisi i listovi u Beogradu, Novom Sadu, Zagrebu, Skoplju, Bitolju. Potpisuju ih oni, Kosta Racin, Kole Nedelkovski i

omladinskom pokretu. Kasnije je, kao poštanski službenik aktivno radio u sindikatima. Posle Obzname, Hadži Panzova čemo naći u Parizu gde se bori u redovima KPF. Tu postaje i sekretar Balkanske komunističke grupe u vremenu od 1925 do 1928 godine. Istovremeno saraduje i na uređivanju emigrantskog lista »Rad«. Javlja se kao dopisnik »Balkanske federacije« i »Makedonskog dela« koji izlaze u Beču i biva biran u Rukovodstvo studentske organizacije.

1936 godine napustio je Pariz i zajedno sa ostalim dobivojacima Španске revolucije, članovima KPJ, odlazi u Španiju gde hrabro gubi svoj život za pobedu španskog naroda.

Pesme je pisao još kao učenik Veleške gimnazije. Bio je jedan od redovnih posetilaca literarnih sastanaka koje je organizovala dačka literarna družina. Ali sam je retko čitao. Kasnije, kad je završio gimnaziju, nije prestao da piše. Citalo je mnogo i pisao mnogo. Nikada nije štampao i skoro nikada nije pokazivao svoje pesme drugovima koji su ipak znali o njima.

Celokupno njegovo, do nedavno sašvim nepoznato stvaralaštvo, protkano je jednom nostalgijom za zavičajem koga je morao da napusti, ali istovremeno i jednom snažnom socijalnom i revolucionarnom notom. I koliko je mogao da oseti patnju svoga naroda, toliko je imao osećanja i za patnje drugih naroda u svetu. Dok je pevao o makedonskim tutunoberaćima, u njegovim pesmama nalazile su mesta i žene koje je život nemilosrdno bacio da placi i piju metrou kod Sen-Miela i Port Maja, i groblja bolnog Monparnasa, i osakačene devojke Madrida. U njegovim pesmama odavanju istovremeno i makedonska frula i španske kastanjete.

Citao je i Puškin i Betovena, i Mickievica i Apolinera i Remboja, i mnogi drugi svojim punim imenom ili pseudonimom.

Bilo je takvih koje je prerana smrt sprečila da obelodane svoje lirske ili buntovničke izlive osećanja; svoje poruke životu i svetu Eto, među njima su i ova trojica: Gančo Hadži Panzov, Kiro Dimov (Mal Kire) i Aco Karamanov.

Prvi od njih, Gančo Hadži Panzov je već bio zaokružena pesnička fizičnom. Napisao je više od stotinu pesama i to većim delom na francuskom jeziku, ali ni jednu od njih nije pustio u svet.

Kiro Dimov (Mal Kire) je štampano nekoliko svojih radova. Prerana smrt sprečila ga je da u potpunosti pokaže sebe... Prekinuo je u trenutku kad je trebalо početi.

Aco Karamanov, taj mladić s retko intenzivnim intelektualnim duhom, ostavio je posle svoje pogibije toliko pesama da se danas mogu sabrati u dve-tri knjige, ali ih za život nije nigrde video otstampa...

Gančo Hadži Panzov je rođen 1903 godine u Velesu. Poginuo je 1936 kao španski borac, herojski u borbama koje su vodenе kod Univerzitetskog grada u Madridu. Njegova biografija je slična svim biografijama revolucionara. Još 1917 godine učestvovao je u naprednom

Put Koste Racina polazi još nekoliko radnika i intelektualaca. Farbarski radnik Kole Nedelkovski pisao je pesme na makedonskom jeziku. To je bilo zabranjeno, ali čuo je da ih može sasvim slobodno pisati samo, iz granice, u Sofiji. I napustio je domovinu kao što će i mnogi drugi s istom nadom napustiti. Nadanje im je bilo iznevereno još kada su stupili na tude tle. Ali ostali su, jer vracanja su prestatvala opasnost, sad već ne samo za pisanje, nego i za život.

Anton Panov, Vasil Iljovski i Risto Krle »obmanjuju« upravu Skopskog pozorišta i postavljaju svoje

pozorišni faktorima su učinilo da su to zanimljivi tekstovi koje

Mite Bogoevski, — V. Naumčevski, C. Stefanov, B. Zarevski (B. Dragorski), J. Josifovski, G. Stevkovski i mnogi drugi svojim punim imenom ili pseudonimom.

Bilo je takvih koje je prerana smrt sprečila da obelodane svoje lirske ili buntovničke izlive osećanja; svoje poruke životu i svetu Eto, među njima su i ova trojica: Gančo Hadži Panzov, Kiro Dimov (Mal Kire) i Aco Karamanov.

Prvi od njih, Gančo Hadži Panzov je već bio zaokružena pesnička fizičnom. Napisao je više od stotinu pesama i to većim delom na francuskom jeziku, ali ni jednu od njih nije pustio u svet.

Kiro Dimov (Mal Kire) je štampano nekoliko svojih radova. Prerana smrt sprečila ga je da u potpunosti pokaže sebe... Prekinuo je u trenutku kad je trebalо početi.

Aco Karamanov, taj mladić s retko intenzivnim intelektualnim duhom, ostavio je posle svoje pogibije toliko pesama da se danas mogu sabrati u dve-tri knjige, ali ih za život nije nigrde video otstampa...

Gančo Hadži Panzov je rođen 1903 godine u Velesu. Poginuo je 1936 kao španski borac, herojski u borbama koje su vodenе kod Univerzitetskog grada u Madridu. Njegova biografija je slična svim biografijama revolucionara. Još 1917 godine učestvovao je u naprednom

I još jedan pesnik, još jedna raspava mlađost koja je jurišala na bojištu kao pravi ratnik iz pobeđe u pobeđu da bi radije pronašla kočnacu, i jednu smrt, jedno strašno umiranje. A sam je nagoveštavao to nasilno povlačenje iz života:

....rodiće se bolji život...

A ja, ču spavati nem, krvav i hladan tamu, na nekoj barikadi.

I samo će ljeti vetr s radošću da raznese kroz svet zov moj.

— Grejaće u njemu moja mladost, ljudskom ljubavlju zvučaće on.

Ispod njegovih pesama stoji potpis Aco Karamanov. A takvih pesama i takvih potpisa bilo je mnogo. Dve velike sveske s najnovijim pesmama iz borbe pogrebane su zajedno sa njegovim telom jednog je senjenog dana 1944 godine nedaleko od njegovog rodнog mesta Radoviša, gde su ga Nemci posle jednog okršaja pronašli ranjenog i iskasašili.

Imao je sedamnaest godina, ali je za sobom ostavio čitav jedan pesnički opus. Napisao je toliko da ga danas jedan izbor solidno može da uvede u makedonsku književnost gde još uvek nije dobio svoje pravo mesto.

U jednoj ispovesti je pisao: »Hocu da postanem čovek u pravom smislu reči, da postanem pisac, da otkrijem patnje, da šibam nepravdu, da budem učitelj naroda, da mu dam svoju dušu, da mu poklonim svoju ljubav, široku kao što je široka njegova rodna zemlja, duboku kao što je duboka njegova pesma, njegova radosnost, njegova sreća, sveština i zadužbina...«

I to su pokazale njegove pesme. Pesme koje ga uvede u red pesnika socijalnih i revolucionarnih. O tome još odmah i sami naslovni govore: »Zatvorenik, »Prosičac, »Dete ulice, »Deca borbe, »Mi smo bezbrojni«, »U ovom časuu, »Mi znamo, »Novi čovek«, itd.

I pored toga što je bio pod snažnim uticajem bugarskog pesnika Smirnenskog kao i nekih ruskih revolucionarnih pesnika, Karamanov je u pretežnom delu svog skromnog potetskog dela ostao svoj.

Bio je retko talentovan. Radio je neverovatno intenzivno, kao da je predosećao preranu smrt. Trudio se da što više sazna o svetu svetske književnosti, umetnosti i istoriji. Nastojao je takođe, da što bolje i svestranije upozna i savremene državnne odnose u svetu i kod nas. Tako je i postao pesnik — revolucionar.

Ta tri čoveka i stvaraoca su skoro nepoznati u našoj književnosti. Možda najviše zbog toga što su malo ili uopšte nisu štampali svoje rade. Ali oni jesu i ostale u našoj književnosti kao pesnici jednog od najzanimljivijih i najznačajnijih razdoblja makedonske odnose jugoslovenske književnosti.

Zivot mu je ispunjen lutanjima i progontvom. Često besposlen,

išao je iz mesta u mesto i tražio mogućnosti da zaradi svoj gorki hleb. Napredna mlađa inteligencija njegovog rodнog grada Velesa privata ga je i povela u Beograd gde je radio na svom zanatu i pisao pesme. U pisaju mu je pomogao Racin koji je tada već bio afirmisani mlađi pesnik. Zato je na njegovo stvaranje najviše uticala Racinova poezija. Svoje još neveštoto pero okušao je i u novinarstvu kao dobitnik skopske »Naše reči« iz Velesa, i pokazao se kao novinar preciznog stila i smelog jezika. Pisao je poeziju i prozu. Motivi su mu socijalni a ton buntovnički, revolucionaran. Kao komunista i mlađi književnik, saradivao je po tadašnjim naprednim listovima i časopisima: »Naše reči« — Skoplje, »Mladost kultura« — Beograd, »Granit« — Podgorica, i drugim.

Ono što je ostavio nije samo jedna skromna književna zaostavština.

Nekoliko njegovih književnih radova,

iako mesta nisu i još nedovoljno

rafinovani, ali bez naročitih početničkih maha, govore o jednoj možda još nedovoljno oformljenoj ali ozbiljnoj pesničkoj fizionomiji koja je obećavala. I takav, on dostoјno

može da stane u red onih makedonskih književnika koji su u makedonskoj književnosti stvorili jedan veoma zanimljiv period neposredno pre Drugog svetskog rata i udarili prve temelje savremene makedonske literature.

Kiro Dimov je umro 18 novembra 1940 godine u Beogradu. Telo

mu je odmah preneseno u rodni grad gde je sahranjen kao pesnik i dostojni komunista. Taj ispravač je dobrobit prestatvala u Velesu pravu manifestaciju snage Komunističke partije u gradu.

I još jedan pesnik, još jedna raspava mlađost koja je jurišala na bojištu kao pravi ratnik iz pobeđe u pobeđu da bi radije pronašla kočnacu, i jednu smrt, jedno strašno umiranje. A sam je nagoveštavao to nasilno povlačenje iz života:

....rodiće se bolji život...

A ja, ču spavati nem, krvav i hladan tamu, na nekoj barikadi.

I samo će ljeti vetr s radošću da raznese kroz svet zov moj.

— Grejaće u njemu moja mladost, ljudskom ljubavlju zvučaće on.

Ispod njegovih pesama stoji potpis Aco Karamanov. A takvih pesama i takvih potpisa bilo je mnogo. Dve velike sveske s najnovijim pesmama iz borbe pogrebane su zajedno sa njegovim telom jednog je senjenog dana 1944 godine nedaleko od njegovog rodнog mesta Radoviša, gde su ga Nemci posle jednog okršaja pronašli ranjenog i iskasašili.

Ovaki postupci prestatvalju njegov metod.

Dok jedem slabo poznati plod smreke

kiši odasvud — kiši.

Mislim: tako oduvijek samotare sinovi galebovi,

a kiši, kiši —

Na krvav vinograd evo se prikrada mjesec

u smokvu nezrelu preobražen,

u list joj ranjeni — zelen, zelen.

Jesen će majko bespomoćna.

U brnistrama se budi žuti levant;

u tvom srcu olujna noć se penje.

Neka te čuvaju kad im se molitv
u ovo gadno doba.

Dok jedem plod smreke

Mojoj materi

U ovoj noći ranjavoj, već vise nabrekli plodovi nostalgijski kada u magli nečujno trune jedno pokoljenje breza, a kiši, odasvud kiši.

Dok jedem nepoznati plod smreke — more je nadamnom oduvijek štajljivo kao zvijer

— kao opomena

i noćni miris murtete oko čela skita (rogači sjaju gdje iza jedara mjesec se nagne — nepričovana zemlja.)

Jutarnji dah levande prati te i moj san u Mediteran.

Dok jedem slabo poznati plod smreke — vjerujte, čvrsto su upamćeni stari panjevi iz maestrala

i plod što nije vo

POUNJE

Fabrika trikotaže ženskog i muškog rubleja Hrvatska Kostajnica

U POSTAVLJANJU PLANSKOG, EKONOMSKOG RAZVITKA SREZA NARODNI ODBOR OPSTINE KOSTAJNICE UOCIO JE OSNOVNE PROBLEME:

DA SE PODIZANJE OPSTEG STANDARDA STANOVNIŠTVA I EKONOMSKOG JACANJA SREZA MOZE POSTICI OSNIVANjem FABRIKA I MASOVnim ZAPOSJAVAњEM LJUDSTVA A NAROČITO ZENSKE RADNE SNAGE.

TI ZADACI SU POSTEPENO POCELI DA SE OSTVARUJU SA RAZVIJANJEM KOMUNE I OSNIVANJEM POJEDINIХ POGONA.

TRIKOTAŽA I FABRIKA RUBLJA »POUNJE« OBUVACENA PLANOM EKONOMSKOG RAZVITKA SREZA VEĆ U PRVOJ GODINI SVOGA POSTOJANJA POKAZALA JE VIDNE REZULTATE I POTVRDILA PRAVILNU POLITIKU KOMUNE.

OD SVOG POSTOJANJA PA DO SADA A TO ZA NEPUNU GODINU DANA, FABRIKA »POUNJE« USPELA JE DA PODIGNE SVOJU PROIZVODNJU, DA ZAPOSLI VELIKI BROJ ZENA I TIME DOPRINESE NE SAMO RAZVITU FABRIKE NEGOTI PROSPERITETU OPSTINE.

SAMO U PRVOM POLUGODU 1959 GODINE FABRIKA »POUNJE« OSTVARILA JE PLAN ZA 80% OD GODIŠNJE PROIZVODNJE STO ZNACI DA CE GODIŠNJI PLAN PREBACITI NAJMANJE ZA 50%.

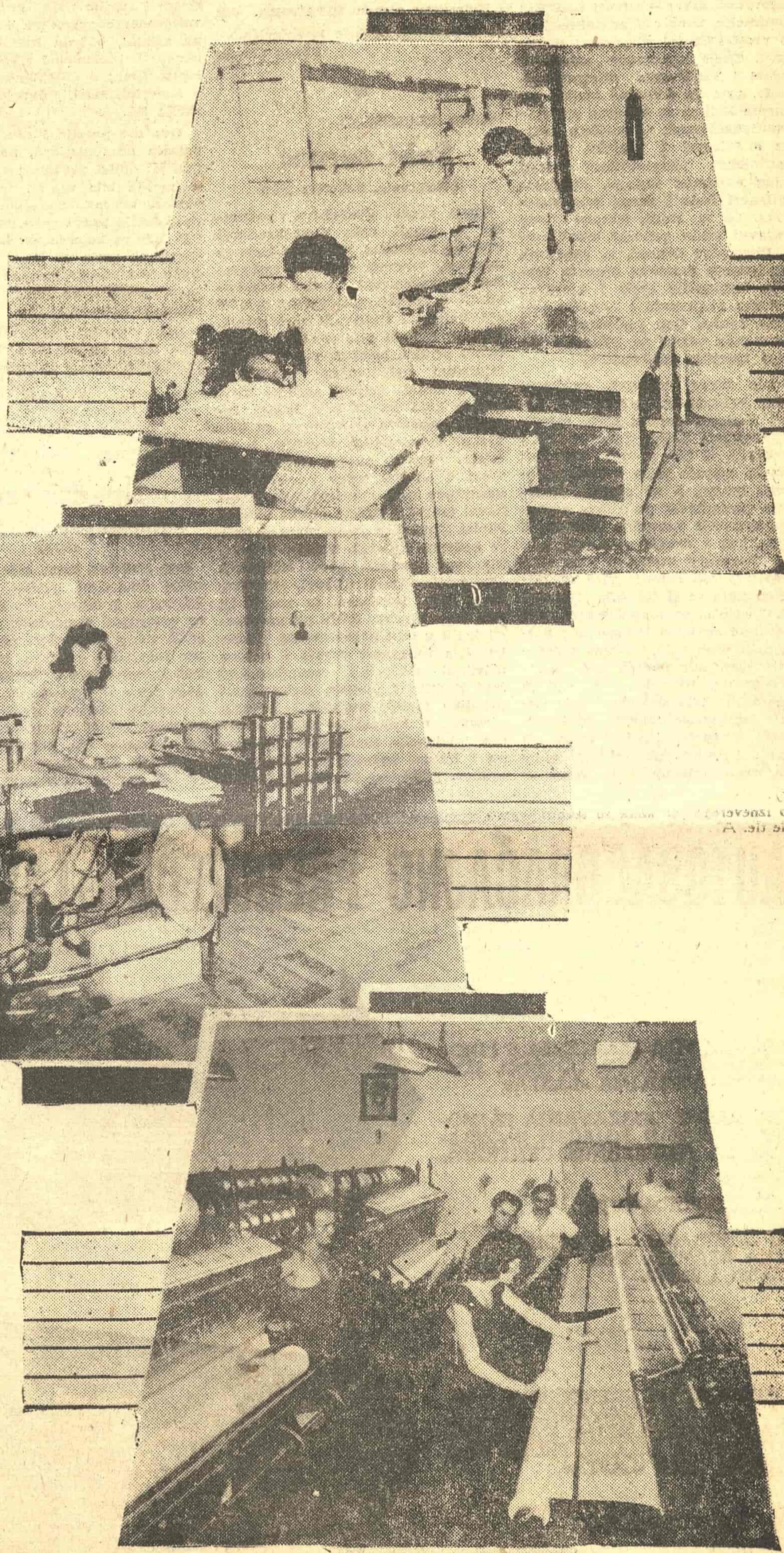
RAZVIJANJE FABRIKE OMOGUCILO JE I VELIKO POVECAVANJE ZAPOSJAVAњA ZENSKE RADNE SNAGE. PROCENAT ZAPOSJAVAњA JE POVECAN U ODNOSU NA PROSLU GODINU ZA 400%.

INVESTICIONI PROGRAM U 1959 GODINI PREDVIDA IZNOS OD 293 MILIONA DINARA A ZA BRUTO PRODUKT OD 1 MILIJARDE DINARA. OVA INVESTICIONA SREDSTVA SU IPAK NEDOVOLJNA DA BI SE PREDUZECE RAZVILIO ONAKO KAKO TO POKAZUJE DOSADAŠNJI RAZVITAK PREDUZETCA.

SVOJIM KVALitetom DO SADA JE »POUNJE« USPELO DA ZADOVOLJI UKUS POTROSACA. CINJENICA JE DA SADANJA PROIZVODNJA NE MOZE DA ZADOVOLJI POTREBE TRZISTA.

PO OSTVARENJU INVESTICIONOG PROGRAMA PREDUZECE CE BITI U STANJU DA RAZVije SVOJU PRODUKTIVNOST ZA ZADOVOLJENJE POTREBA NA UNUTRASNjem TRZISTU. PO POSTIGNUĆU OVOG CILJA RADNI KOLEKTIV »POUNJE« MOZE DA PRISTUPI RESENJU PROBLEMA PROIZVODNJE ZA INOSTRANO TRZISTE.

SVE OVE MERE OSNIVAJU SE NA NEPOBITNOJ CINJENICI DA SU PROIZVODI FABRIKE »POUNJE« KVALitetni I DA SU STEKLI ZAVIDAN RENOME NA DOMACEM TRZISTU. NESUMNJIVA ZASLUGA ZA BRZ USPON OVOG PREDUZETCA Pripada RADNOM KOLEKTIVU KOJI SE STALNO USAVRSAVA U PROIZVODNJI A ZA SAVLADAVANJE TEHNIKE PROIZVODNJE RADNI KOLEKTIVIMA DA ZAHVALI PRIJATELJSKOJ PODRSCИ KOLEKTIVU »NADA DIMIC« — ZAGREB.

»POUNJE« ZENSKO RUBLJE JE ODЛИCNOG KVALITETA
»POUNJE« ZENSKO RUBLJE JE VAN KONKURENCIJE
»POUNJE« ZENSKO RUBLJE ZADOVOLJAVA UKUS POTROSACA
»POUNJE« MUSKO RUBLJE ZNACI UKUSNO ODEVEN
»POUNJE« MUSKO RUBLJE JE ELEGANTNO

TRAZITE »POUNJE« PROIZVODE

»POUNJE«
FABRIKA TRIKOTAZE
HRVATSKA KOSTAJNICA
TELEFON 13

EGMONT COLERUS

Pitagora

(Naprijed, Zagreb, 1959)

O starogrčkom filozofu Pitagori go-to da nije sačuvana ni pregršt autentičnih podataka. Još za života, Pitagorina je ličnost — čak i u očima njegovih protivnika — poprimila dimenzije mističke i legendarne ličnosti. Njegovi neposredni učenici i sledbenici bili su u tom pogledu načito zainteresovani.

Pre svega, iz političkih razloga. Naime, Pitagora kao ideolog robovljačke zemljoposedičke aristokratije, po svom odasku sa ostrva Samosa, osniva u gradovima Velike Grčke takozvani pitagorovski savez — ustvari kraljevsku organizaciju tamošnje aristokratije — kao protivtežu robovljačkoj demokratiji. Tjeme neposredno uslovljeni progoni i spaljivanja pitagoraca, takođe, pružaju dovoljno snažne argumente kojima se efikasno može objasniti nedostatak autentičnih podataka o Pitagori i brojnim ostalim pripadnicima pitagorovskog saveza.

Iz tog osnovnog razloga, literatura o Pitagoru jeste i danas vrlo malobrojna. Pa se, stoga, iskreno može pozdraviti svaki pokušaj osvetljavanja Pitagorove ličnosti, a, pogotovo, osvetljavanje nastanka njegove filozofske koncepcije sveta i njegovog doprinos zasnivanju i razvitku prirodnih nauka. Ovo poslednje se u prvom redu odnosi na Pitagorin doprinos razvitku matematike.

Jedan takav pokušaj, napisavši roman PITAGORA, učinio je i Egemont Kolerus, poznati pisac nekoliko popularnih knjiga o matematici i geometriji. S tim u vezi, može se postaviti pitanje zašto o Pitagori objavljuje roman, a ne studiju. Nedostatak autentičnih podataka, svakako, predstavlja vanrednu teškoću. U okviru ove i drugih okolinosti, slobode literarnog kreiranja koje pruža roman, bez sumnje vrlo su privlačne. Zato se Kolerus, najverovatnije, i odlučio za roman i time, pridržavajući se duha Pitagorinog učenja, sebe obezbedio osnovne mogućnosti slobodnog dočaravanja atmosfere grčkog VI veka, na osnovu jedne zaista vrlo slobodno postavljenе i izgrađene fabule. Međutim, svestan hipotečnosti konkretnih stilskih i sadržajnih rešenja, pisac u izrazu i kompoziciji svesno u-

pravo tako postavlja da čitaocu ne ostavlja široke mogućnosti diskutovanja o nastanku Pitagorinog shva-tanja sveta. Drugim rečima, tko u koje je ugrađena ova osnovna nit za piscu je od značaja samo utoliko ukoliko omogućuje efikasno izvođenje istaknutog osnovnog zadatka. Egemont Kolerus je u tom smislu upravo majstorski postupio. Jer, čitajući ovu knjigu, pred čitaocem uporno izrasta snažna ličnost Pitagore filozofa i matematičara.

Sugestivnost u izrazu, interesantnost fabule i verna interpretacija duha Pitagorine matematičko-filozofske koncepcije sveta, čine osnovne vrednosti Kolerusovog teksta.

Kolerusov roman PITAGORA dat je u prevodu Ljubiše Rađoševića.

Franc Gengle

HINKO ZLOMISLIC:

Suhu zdenac

(Rukovet, Subotica 1959)

Opori zvuci djetinjstva potonulo u magli rata, život bremenit brojnim tegobama, patnjama koje su nemirani, takoreći dječaci razburani. Šeni temperamenat i psihi transformirali u poeziju, mladalačka osjećanja ljubavi i ljubavnih razočarenja, koja su nastala više stjecanjem objektivnih prilika, bolesku, nego li neodmjerenim zalijetanjem mlađičkih snova, široki, svijetli spektar razigranih boja života koji izmiče čovjeku neopoziv prikovanom za bolničku, sanatorijsku postelju, i na kraju, usprkos svega: optimistička vjera u životne snage i sokove što neodoljivo nose naprijed, bili bi osnovni motivi nevelike zbirke stihova Hinka Zlomislca »Suhu zdenac», koja je nedavno ugledala svjetlo u izdanju već poznate Male biblioteke »Rukovet». Kratki stihovi, ispjivani često lako, lapidarno, sa manje i više dara usprkos svoje jednostavnosti kriju u sebi nepatovrenog pjesničkog člana humanost osvaja i čitaoca priviklo složenjou, kompleksnijou fakturi stiha i pjesme. Autentičnost nekoliko topnih, uspješnih i izvornih pjesama, u kojima se nazire izvrsna inklinacija modernijem tretmanu i izrazu, nedvojbeno će ukazati svakom pažljivom čitaocu da je Hin-

ko Zlomislć ipak uspio da uhvati i osvijesti nekoliko novih momenata ljudskog življena. A to je dovoljno da opravda čitanje ovih dvadesetak pjesama.

Lazar Merković

LJUBIŠA TAŠKOVIĆ:

Katerina

(Kočo Racin, Skopje, 1958)

Pod stalnom opsesijom melanholijske kao pesničke preokupacije, Ljubiša Taškovski peva o prošlosti, grozničavo obuzet nostalgijom za rođnim selom i svojim najblizim; o ulicama velegrada, o susretima i rastancima na asfaltu, o bolu koju su mu oni naneli; o krčmama i alkoholizma izgaranjima; o »simptomima« ljubavi, o Katerini, Mariji, devojci iz Pomeravije itd.

Ova me poezija blede, sitne tuge potseća na umanjene, nejasne fotografije: obrisi predmeta su tu, istina je možda bila tu, ali treba razbiti okvire, uvečati, povećati, da bi se opet dobili prava slika. Treba se sedeti slike sa koje su preslikane, emocijanog vrela sa koga su potekli. Ovdje je i erotika bolesna i malakasta, a nedozivljena ljubav traži neku vrstu »rekompencije.«

Zato, pesnik Ljubiša Taškovski stoji među onima za koje se konvencionalno kaže: običajavaju.

Al. K. Nejman

LUDVIG REN:

Španski rat

(»Narodna prosvjeta«, Sarajevo, 1959)

Ime Ludviga Rena nije nepoznato našoj čitalačkoj publici. Predratno izdavačko preduzeće »Nolit« u kom su pripadnici naprednog pokreta igrali vidnu ulogu као uticajni faktor izdavačke politike, objavilo je 1932 godine snažno antiratno Renovo delo »Rate u prevodu N. Mirkovića i Gustava Krkleca. Delo je odmah pobudilo veliko interesovanje i brojne diskusije (da pomememo samo pozitivnu ocenu Renovog dela, koju je dao Đorđe Jovanović u svojoj

poznatoj »Beležici uz savremeni ratni roman.«

I sama autorova ličnost pobuduje jedno veće i nesvakidašnje interesovanje. Ren je bio oficir nemacke carlike armije koji je učestvovao u Prvom svetskom ratu, sposoban oficir koji je budnim očima gledao klanici ljudi u Prvom svetskom ratu; general-stabac koji je shvatio absurd militaristički i imperialističkih interesa; čovek zgoden na fraze o potrebi stvaranja velesila i imperialističkih gospodstava; Hitlerov sužanj koga su, ipak, i u zatvoru, SS-ovci želeli da pridobiju ali u tome nisu uspeli; najzad, svesni revolucionar koji je svoje kreativno-umetničke

snage i vojna znanja stavio u službu prvog otvorenog sukoba sa fašizmom koji je počeo da nadire. Taj sukob je bio Spanski rat. Ren, u pravo pušten iz zatvora Gestapo, beži u Španiju da bi odmah zatim, u redovima Republikanske armije, zauzeo istaknute položaje i doživeo mnogo suočavanja sa ljudima i zbijanjima o kojima svedoči knjigom »Spanski rat«. Upravo, zato, knjiga »Spanski rat« ima svoju izvanrednu dokumentarnu vrednost i zaista se može reći da pretstavlja ratni dnevnik XI-te brigade i njenih napora u borbi sa fašizmom. No iako Ren ne pokazuje veće intencije od hrvatičkih, sam sadržaj španske drame, piščev jezgovit stil, obilje dokumentuma istorijske i ljudske važnosti — elementi su koji daju ovu knjigu na nivo uzbudljivog i širokog literarnog panosa svih onih zbijanja u kojima je Ren na neki način učestvovao. Pred nama je potresna i istinita proza koja govori kako snagom dokumenta, tako i snagom svog humanizma.

Branko Peić

KARL MARKS:

Beda filozofije

(Naprijed, Zagreb, 1959)

Plod Marksovog studijskog bavljenja problemima političke ekonomije i istorije »Beda filozofije«, nastala u zimu 1845—47 godine, koja je jedan od prvih radova u kome su date osnovne smernice marksističkog posmatranja kako istorijskih, tako i ekonomskih pojava. Neposredni povod pisanju ovog dela bila je Prudonova knjiga »Filozofija bede«, u kojoj ovaj sitnoburžoaski socijalist, i u protivčaju s inozemnim imantnim kapitalizmom, pokušava da nekom »višom sintezom« reši probleme buržoaskog društva. Odgovarajući oštros na Prudon neuspeo pokušaj zasnivanja sitnoburžoaske koncepcije političke ekonomije, Marks iznosi niz svojih shvatanja koja pretstavljaju revoluciju na ovom naučnom polju. Polazeći od najvrednijih rezultata klasične buržoaske ekonomije (teorija vrednosti Smiti i Rikarda) Marks rešava bitne elemente kapitalističkog načina proizvodnje kao što su vrednost robe, način stvaranja vrednosti, rad, višak vrednosti, akumulacija, primenjujući na ove ekonomski kategorije svoju dijalektiku i istorijsko-materijalistički metodu, nasuprot spekulativne, kojom se služi Prudon i ostali buržoaski eksponenti.

Onosni u kojima se razvijaju proizvodne snage nisu većiti i prirodni zakoni jednoga društva, kako bi to želeli da približu buržoaski ekonomisti, kaže Marks, već naprotiv, oni se menjaju i razvijaju u zavisnosti od stupnja razvijatva proizvodnih snaga, te »svaka promena u proizvodnim snagama nužno izaziva promenu u njihovim odnosima proizvodnje«. Iz ovog se jasno vidi da se Marksova kritika Prudona ne ograničava samo na ekonomsku nauku, nego ima širi značaj, time što su štinski zadire u probleme razvoja društva i ukazuju kojim se putem jedino pouzdano može utvrditi istina.

Istaknimo, na kraju, odličan predvod Moše Pijade i Rodoljuba Colakovića.

M. Z. — D.

PJEV BUL:

Most na reci Kvaj

(Minerva, Subotica, 1959)

Roman »Most na reci Kvaj« Pjev Bul je zasnovao na priči o izgradnji drvenog mosta u divljini tajlandske prašume u vreme Drugog svetskog rata.

Glavna ličnost romana pukovnika Nikolsona, Bul je dao kao čoveka koji iznad svega stavlja poštovanje konzervativnih principa i formalističkih shvatana dužnosti. Razumlji-

vo je što takva vrsta čoveka, stavljen u okolnosti koje pritisuju Bule, u junaku, neminovno dolazi do apsurdnih stavova o tim kategorijama. Pozivajući se na ustažljene krute principe medunarodnih pravila o postupanju sa zarobljenicima ne pokriva se japanskim pukovnikom Saltonom — odbija fizički rad, zabranjuje ga svojim oficirima — po cenu divljackog nehumanog zlostavljanja.

Međutim, da bi pokazao i dokazao da su Englez superiorna nacija, sa svojim oficirima, sавесно, pristupa planiranju i izgradnji mosta na reci Kvaj, koji zadivljuje domoroce svom čvrstinom i uprošćenom lepotom u sredini divljine, mosta potrebnog Japancima za dalja osvajanja. Odista je Bul uspeo da sa utantanim poznavanjem psihologije ljudi, zasnovanom na ogromnom iskustvu, daruje čitaocu adekvatni ili engleski oficiri, jednog od onih koji su stvarali Britansku Imperiju. Ali kasnije, te osobine navode glavnog junaka da načini apsurdni korak, da se suprotstavi engleskim komandisima, gerilcima, da ih omete u izvršenju akcije dizanja u vazduhu mosta na reci Kvaj i voza koji je prebacivao japansku pojedračnju.

I likovni engleski komandosi i japanski pukovnici Saito uverljivo su dati u neprekidnom unutrašnjem sukobu i protivrečnostima njihove prirode, čime Bul impresionira čitaoca.

Mada ne sadrži u sebi opis ni jedne scene pokolja »Most na reci Kvaj« u suštini je, pre svega, jedan snažni antiratni tekst, ni deklarativan, ni formalan.

Aleksandar Pejović

EDUARDO SANTA:

Umiranje na zemlji

(»Narodna knjiga«, Beograd — 1959)

Eduardo Santa, jedan od najintenzivnijih pisaca Kolumbije, u svojim romanima (najznačajniji »Umiranje na zemlji« i »Propala provincija«) u sociološki rafinovanu humanističku intonaciju osobeno vaja karakteristike prilika, ličnosti i tema koje u sebi nose i najavljaju dražarom i miris Kolumbije, otkucaje i psihološke nijanske jednog života koji je »sa dubokim korenom u zemlji.«

»Umiranje na zemlji«, roman kolumbiskog podneblja, sa svim autentičnim izrazima i odrazima, sa temperamentnim ličnostima, ako kaže, u stilu profesorske teoriske škole, prikazuje propadanje kolumbijskog sela u uslovima kapitalističko-feudalne privrede, u znaku sociološkog društvenog procesa. Selo gubi svoju obaveznu patrijarhalnu fizionomiju i lagano ali sigurno raspada se kao preživeća i već izilazna, a čak i pogrešna komponenta novonastalog života. Napose, seljakovo mukotporno životarenje i fizičko uništavanje diktatura ozloglašenog režima Laureana Gomesa doveo je do najgrubitijeg cinizma, do brutalnosti. To Eduardo Santa naročito ispoveda u liku Katalinisa Rejeza. Knjiga napisana u znaku literarnog prozogn prosekata. Eduardo Santa nije izbegao crnobeli tretman i u tumačenju likova i u tretiranju i obradi teme i materije. Inače, roman prvi put pojavit će 1954 godine i bio zabranjen od kolumbijskog diktatora Rofasa Pinilja. Ali »Umiranje na zemlji« ostaje kao knjiga o nevoljama i nasiljima u Kolumbiji, o svedočenju i topolini jedne ljubavi za seljaka, o životu samom koji je, ovde, i vizionarska oponoma: »tela tih ljudi bila su bacana u vodu, vešana o drveće, lišena zemlje čak i da umru na nojo.«

Rade Vojvodić

ANRI LEFEVR:

Lenjinova misao

(»Kultura«, Beograd, 1959)

Primenjujući dijalektičku i istorijsko-materijalističku metodu na konkrete i novonastale društvene uslove Lenjin je suštinski doprineo razvoju i bogaćenju marksističke misli, te je sasvim opravданa potreba da se njegovo učenje detaljnije analizira. Toga posla se privlači jedan od najpoznatijih zapadnoevropskih marksista Anri Lefevr. Njegovo obimno delo »Lenjinova misao« obrađuje kako osnovne specifičnosti lenjinizma, tako i određuje odnos Lenjinovog učenja prema marksizmu.

Pisana ujednačenim stilom i zavidno invencijom ova knjiga detaljno prikazuje neraskidivu povezanost Lenjinovog životnog i revolucionarnog puta, nerazlučivi spoj njegove praktične i filozofske delatnosti. Analizirajući pregleđno Lenjinov rad, kako na praktičnom tako i na teoretskom polju, Lefevr nam postupno izdvaja i otkriva koje su to nove postavke, nova konkretna rukovodstva za akciju koja je Lenjin dao. Lenjinizam se stvara u novim društvenim uslovima kao »teorija i praksa diktature proletarijata«, vezan uuglavnom za specifične probleme koji su se nametali u borbi ruskih proletarijata. I baš ovi specifični uslovi bili su uzrok razvoju Lenjinovog praktičnog i teoretskog učenja.

Sukobljavajući se svakodnevno sa novim problemima, Lenjin je znao da svojom revolucionarnom praktikom da se osvajaju genijalnu Markssov misao, ali ne da se nje slepo drži skrivajući se iz papirnatih citata, već da je živo primeni na konkretne uslove. Izgrađujući tako jedan posebni vid marksizma, Lenjin je pokazao da se može ostati veran

duku učenja klasičnog marksizma, onda kada se njihova dijalektička materijalistička metoda konkretnije primenom na nove društveno-istorijske procese.

Milena Zajcov — Darje

VALTER SKOT:

Ajvanho

(»Nolit«, Beograd, 1959)

Srednji vek u istoriji Engleske, buran po širokim zahvatima i velikim borbama za vlast, uzbudljiv po svojim unutrašnjim kvalitetima, ostavio je i u literaturi ovoga naroda značajna svedočanstva. Jedan od plinira engleskog istoriskog romana, prvi koji je dубlje i zagrejanije ušao u analizu i karakterisanje svoga doba, Valter Skot je najveći deo svoga književnog interesovanja, posvetio motivima, uzrocima i posledicama tih dramatičnih dog